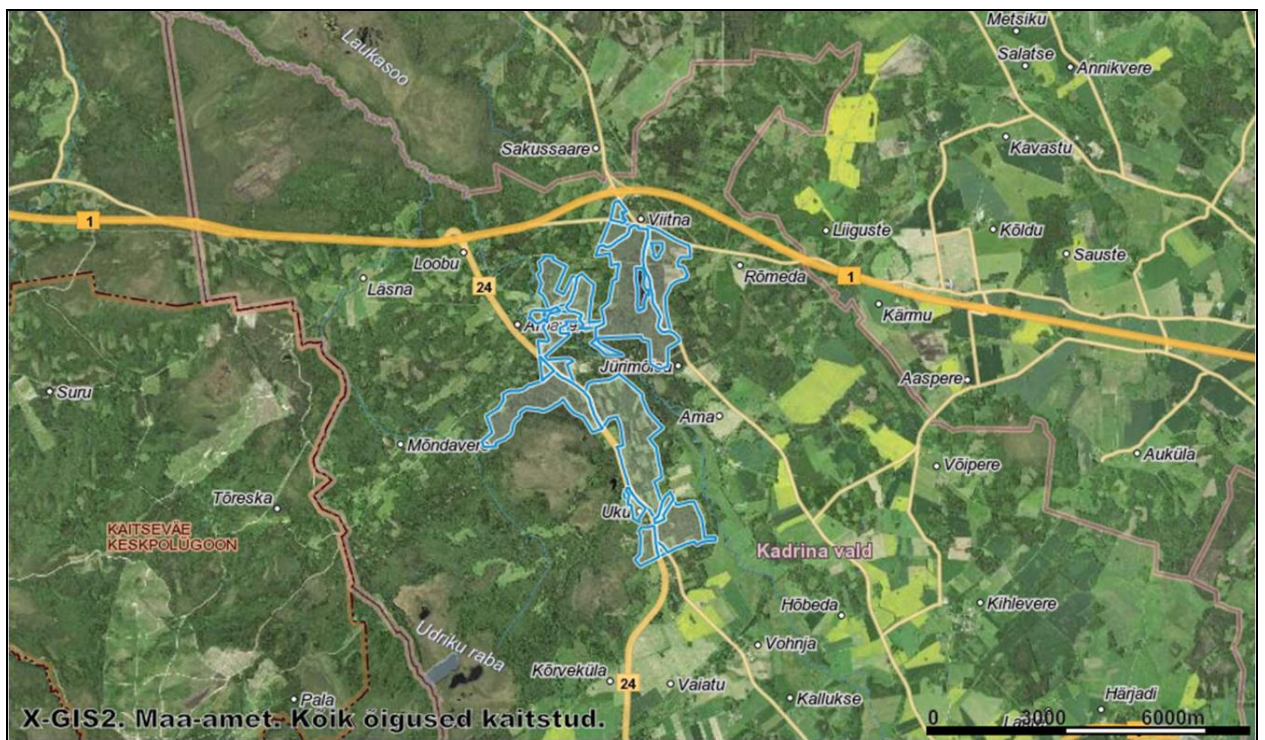

Kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava Uku loodusobjekti kaitse alla võtmise ettepaneku põhjendatuse ekspertiis

Koostaja:

Lauri Klein

Tallinn 2022

Sisukord

1. Sissejuhatus.....	3
2. Eesmärk ja ülesanded.....	4
2.1. Kaitstava loodusobjekti moodustamise ettepaneku analüüs.....	4
2.1.1. Kaitse alla võtmise põhjendus.....	4
2.1.2. Kaitse alla võtmise eesmärk.....	6
2.1.3. Kaart.....	6
2.1.4. Kaitseks kavandatavate piirangute kirjeldus.....	9
2.1.5. Kaitse alla võtmisega ja kaitse korraldamisega seotud kulutuste hinnang.....	9
2.2. Kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt LKS-is.....	10
3. Olemasolevate andmete analüüs.....	11
3.1. Ajalooline ülevaade.....	11
3.2. Elustik, sh kaitsealused liigid ja kooslused.....	14
3.3. Pärandkultuurväärtusega objektid, sh looduslikud pühapaigad.....	19
4. Kaitseala välispiiri ettepanek.....	21
4.1. Ekspertiisi ettepanek välispiiri kulgemise kohta.....	21
4.2. Välispiiri ettepaneku muudatused võrreldes ettepanekuga.....	22
5. Uku mõhnastiku kaitseala kaitse-eeskirja eelnõu.....	24
6. Uku mõhnastiku kaitseala kaitse-eeskirja eelnõu seletuskiri.....	27
7. Kokkuvõte.....	35

1. Sissejuhatus

Kadrina vallavalitsusele esitati ettepanek kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava Uku loodusobjekti moodustamiseks. Koopia ettepanekust esitati Keskkonnaametile. Ettepanek on moodustada loodusobjekt Kadrina vallas, Uku, Viitna ja Arbavere külas. Vastavalt Looduskaitseseaduse § 8 lg-le 3 tellis Kadrina vallavalitsus ekspertiisi loodusobjekti kaitse alla võtmise põhjendatuse hindamiseks. Ekspertiisi teostas OÜ Tirts&Tigu juhatuse liige, elustiku ekspert, maastikuökoloogia ja keskkonnakaitse magister Lauri Klein.

Töö eesmärk on koostada kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava Uku loodusobjekti kaitse alla võtmise põhjendatuse ja otstarbekuse ning kavandatavate piirangute otstarbekuse ekspertiis.

Ekspertiisi koostamiseks töötas ekspert läbi kaitse alla võtmise ettepaneku ning kättesaadavad aruanded ning andmed. Lisaks sellele tutvus ekspert alaga paaril korral välitöödena kohapeal. Välitöödel keskendus ekspert nendele aladele, mille kohta olemasolev alusandmestik ei olnud piisav.

Ekspertiisi aluseks on järgmine dokument:

Ettepanek kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava Uku loodusobjekti moodustamiseks. Ettepanek on esitatud ja digiallkirjastatud 6 lehel kahe kodaniku (Sven Kunsing ja Triin Kunsing) poolt 21. oktoobril 2021.

Ekspertiisi teostamise abimaterjalid olid järgmised:

1. Andmed andmebaasidest ja avalikest kaardirakendustest

- Eesti Looduse Infosüsteemis (EELIS-es), Loodusvaatluste andmebaasis (LVA-s) ja eElurikkuse andmebaasis sisalduvad loodusväärtuste andmed.
- Maa-ameti Geoportaal is kättesaadavad ruumiandmed.
- Ruumiandmed looduslike pühapaikade kaardirakendusest.
- Maakatastri üksuste avalikud andmed.
- Harjumaa rohevõrgustiku teemaplaneeringu skeem.
- Kadrina valla kehtiv ja koostatav üldplaneering, sh roheline võrgustiku ning väärtuste ja piirangute skeemid.

2. Seadused

- Looduskaitseseadus (edaspidi LKS)
- Planeerimisseadus (edaspidi PlanS)

3. Uuringud ja artiklid

- Virumaa teataja 22. oktoobri 2020 artikkel: „Rahvapärandid, mis seondub Uku nimega, ihatakse laiali kärutada“.
- Virumaa teataja 8. juuni 2021 artikkel: „Lõbusal Tapa–Loobu matkal on ühtlasi keskkonda väärtustav tähendus“.

2. Eesmärk ja ülesanded

Töö eesmärk on koostada kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava Uku loodusobjekti kaitse alla võtmise põhjendatuse ja otstarbekuse ning kavandatavate piirangute otstarbekuse ekspertiis.

Põhjendatuse hindamiseks analüüsis ekspert kõigepealt nii kaitstava loodusobjekti moodustamise ettepanekut kui ka kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti määratlust LKS-is.

2.1. Kaitstava loodusobjekti moodustamise ettepaneku analüüs

Vastavalt LKS § 8 lõikele 1 on igalühel õigus esitada kaitse alla võtmise ettepanek loodusobjekti kaitse alla võtmiseks, eeldusel, et see vastab lõikes 2 seatud tingimustele:

Lõige 2: Ettepanek loodusobjekti kaitse alla võtmiseks peab sisaldama loodusobjekti:

- 1) kaitse alla võtmise põhjendust;
- 2) kaitse alla võtmise eesmärki;
- 3) kaarti, millele on kantud loodusobjekti asukoht või piir ja loodusväärtused, mille kaitse eesmärgil loodusobjekti kaitse alla võtmise ettepanek esitatakse;
- 4) kaitseks kavandatavate piirangute kirjeldust;
- 5) kaitse alla võtmisega ja kaitse korraldamisega seotud kulutuste hinnangut.

Ekspertiisi aluseks olevas ettepanekus kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava Uku loodusobjekti kaitse alla võtmise menetluse algatamiseks, ekspertiisi läbiviimiseks ja kaitse alla võtmiseks **sisalduvad kõik eelnevad punktid**.

2.1.1. Kaitse alla võtmise põhjendus

Vastavalt LKS § 4 (7) võib kohaliku omavalitsuse tasandil olla kaitstavaks loodusobjektiks **maastik, väärtuslik põllumaa, väärtuslik looduskooslus, maastiku üksikelement, park, haljasala või haljastuse üksikelement, mis ei ole kaitse alla võetud kaitstava looduse üksikobjektina ega paikne kaitsealal**.

Kaitse alla võtmise põhjendusena tuuakse välja, et kaitset väärrib *suur Rajamäe oos*, mis on *Viitna-Ohepalu oosistu* peaos ja väga oluline **maastikuelement**. Pinnavormidest esineb ka jääajast pärit mõhnasid, mis moodustavad Uku mõhnastiku. Uku mõhnastikku ja hiit on mainitud ka Kadrina valla üldplaneeringu lähteseisukohtades ja keskkonnamõju strateegilise hindamise väljatöötamise kavatsuse maastikuliste, loodus- ja puhkeväärtuste loetelus. Maapinna reljeef on hästi liigestatud, vahelduvad kitsad seljandikud, mõhnad ja lohud. Maapinna absoluutkõrgused kõiguvad oluliselt, jäädes vahemikku 82,6–104,7 m (abs). Tuuakse välja, et tegemist on **olulise maastikulise ning ajaloolis-kultuurilise väärtusega**.

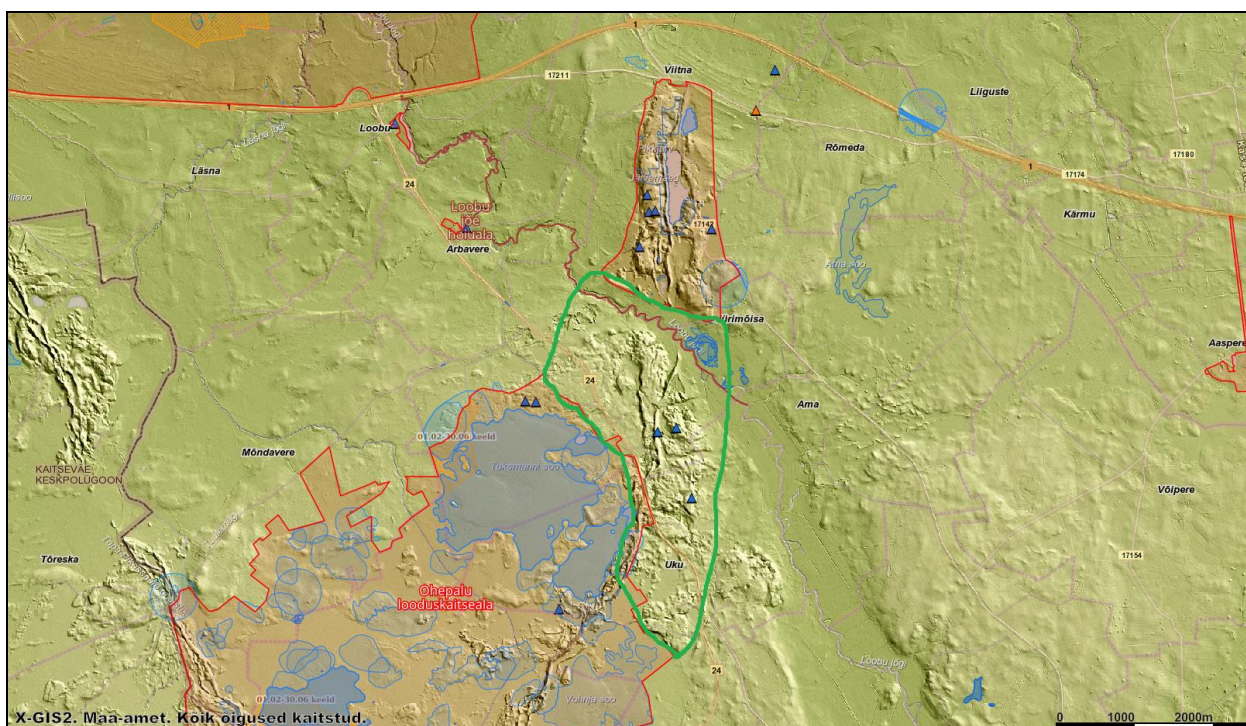
Põhjendusena tuuakse veel välja, et ettepanekus käsitletava ala piiridesse jääb Viitna-Tapa **loodusrada**. Matkarada algab Viitnalt ja jõuab välja Tapale. Tegemist on kodanikualgatuse korras loodud ja rahva poolt hooldatava märgistatud rajaga.

Tuuakse ka välja, et Uku loodusobjekti puhul on oluline selle territooriumile jäävate **metsade kaitse**. Metsad ilmestavad maastikku, sh oose, millega moodustavad ühtse terviku. Märgitakse,

et niisugune **maastik tagab piirkonnas puhke- ja virgestusvõimalused**. Alale jäävaid riigi- ja erametsi on seni juba küllaltki intensiivselt raiutud ning maastik ja puhkeväärtused seetõttu ohustatud, mistõttu on põhjendatud allesjäänud metsi kohaliku tähtsusega loodusobjekti raames kaitsta. Praegu on **maastikukaitse vajadus koostoimes puhke- ja virgestusvõimalustega**. Metsi ohustab samamoodi kaevandamine, kuna maavara kaevandamise eelduseks on karjääriala katvate metsade raadamine. Märgitakse ka et Arbavere külas Loobu jõe vasakul kaldal asub **Kurisoo karstiaala**.

Ajaloolis-kultuurilistest väärtustest tuuakse põhjendustena välja ka suulise pärandina edasi kandunud lood koobastest ja käikudest – viimati olevat looduslikke pinnavorme ära kasutades varjunud maapõues metsavennad. Koobaste ja käikude pärimusi kinnitab mh asjaolu, et registreeritud pärandkultuuri objektina jääb taotletava Uku loodusobjekti piirides koobaselamu (reg-nr 272:MAK:001). Taotletava loodusobjekti piirides asuvad järgmised **pärandkultuuri objektid**: Viitna kalmudepealne (reg-nr 272:MOK:001), vaigutatud männik (reg-nt 272:EKM:017) ja karstilise tekkega Maarjaauk (reg-nr 272:KON:005). Täpsustatakse, et pärandkultuuri all mõistetakse eelmiste põlvkondade poolt pärandunud inimtekkelisi objekte maastikus, mis omavad mingit pärimuslikku taustateavet ning ajaloolis-kultuurilist väärtust eeskätt kohalikule kogukonnale. Märgitakse, et pärandkultuuri objektid ei ole riikliku kaitse all, mistõttu on põhjendatud kaitsta neid kohaliku omavalisuse tasandi loodusobjekti kaudu.

Kõik ettepanekus toodud põhjendused kvalifitseeruvad hästi LKS-is toodud loeteluga. Eriti oluline on tähelepanu juhtimine Viitna-Ohepalu oosistu terviklikkusele ja selle nõ selgroo, Rajamäe oosi kaitsevajadusele. Toon siinkohal joonisel 1 välja kavandatava kaitstava loodusobjekti piirkonna tervikuna reljeefivarjutusega kaardil (vt joonis 1).

Joonis 1. Kavandatava Uku loodusobjekti piirkond reljeefivarjutusega kaardil. Punase joonega piiratud oranžikad alad on kehtivad kaitsealad (Ohepalu looduskaitseala lõuna pool ja Viitna maastikukaitseala põhja pool ning Loobu jõe hoiuala nende vahel). Sinise viirutuse ja siniste kolmnurkadena on toodud III-kategooria kaitsealuste liikide leiukohad. Rohelise joonega on piiratud väärtuslike pinnavormidega ala.

Joonisel ei ole küll kavandatava Uku loodusobjekti piire, aga on selgelt näha, et Viitna maastikukaitseala ja Ohepalu looduskaitseala vaheline osa Viitna-Ohepalu oosistust koos Loobu jõe oruga on jäänud nende kaitsealade moodustamisel kaitse alt välja. See ei ole aga kindlasti sellise mastaapse väärtusega maastiku terviklikkuse kaitseks piisav. Sellise unikaalse maastiku terviklikkust tuleb kaitsta ja seepärast on juba ainuüksi selle oosistu kaitseks tehtav kaitse alla võtmise ettepanek eksperdi hinnangul piisav, et algetada siin kaitseala kaitse alla võtmise menetlus. Joonisel 1 on käesoleva hinnangu koostaja poolt määratletud väärtuslike pinnavormidega ala, mis vajab kindlasti kaitset piiratud roheline joonega.

2.1.2. Kaitse alla võtmise eesmärk

Vastavalt LKS § 43 on kohaliku kaitseala moodustamise **eesmärk piirkonna looduse eripära, kultuuri, asustust ja maakasutust esindavate väärtuslike maastike või nende üksikelementide** kaitse ja kasutamise tingimuste määramine kohaliku omavalitsuse poolt.

Uku loodusobjekti kaitse alla võtmise eesmärgina tuuakse kaitse alla võtmise ettepanekus välja jääajal tekkinud ooside ja piirkonna metsade hävimise ja kahjustamise oht ja sellest tulenev vajadus neid kaitsta. Lisaks toonitatakse vajadust säilitada atraktiivse vaba aja veetmise objekt, Viitna-Tapa matkarada ja piirkonna puhkeväärtused, sh metsad.

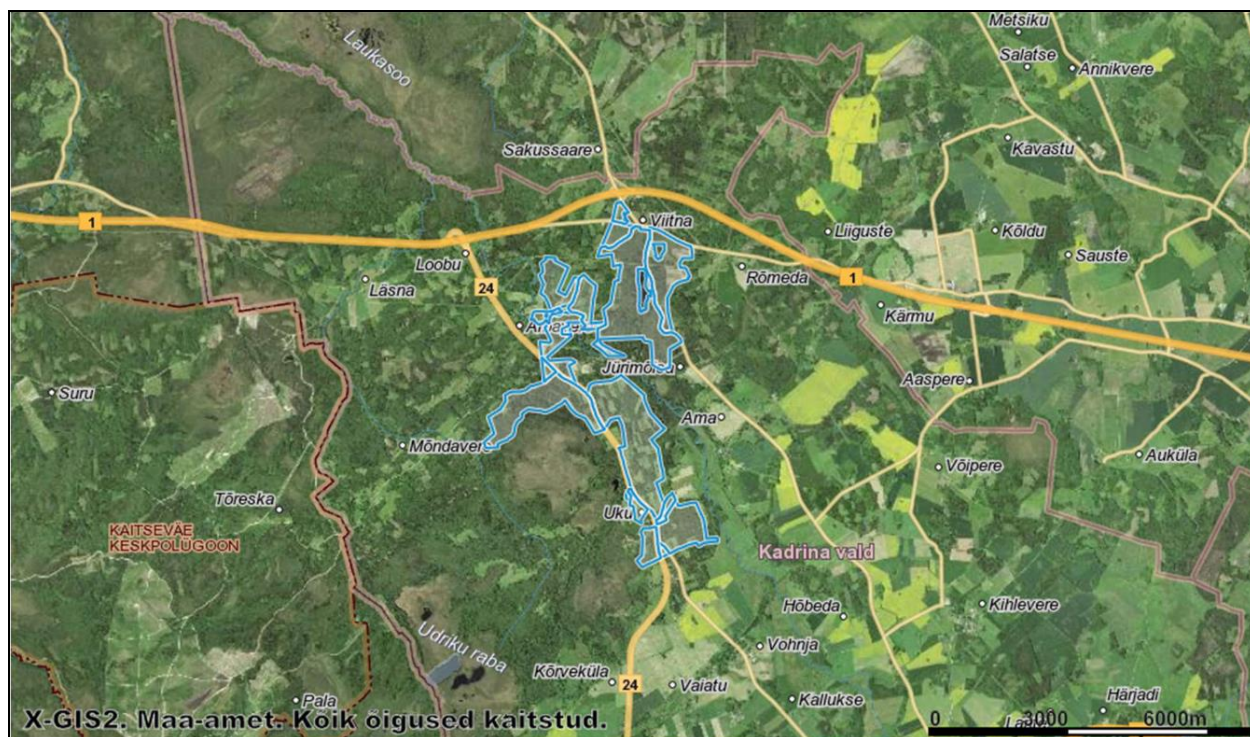
Ettepanekus toodud kaitseala moodustamise eesmärk on igati selge ja arusaadav. Väärtuslik maastik, mis koosneb jääajal tekkinud oosistikust ja neil kasvavatest metsadest omab Viitna-Ohepalu oosistiku tervikliku maastiku säilimise huvides kindlasti kaitset.

2.1.3. Kaart

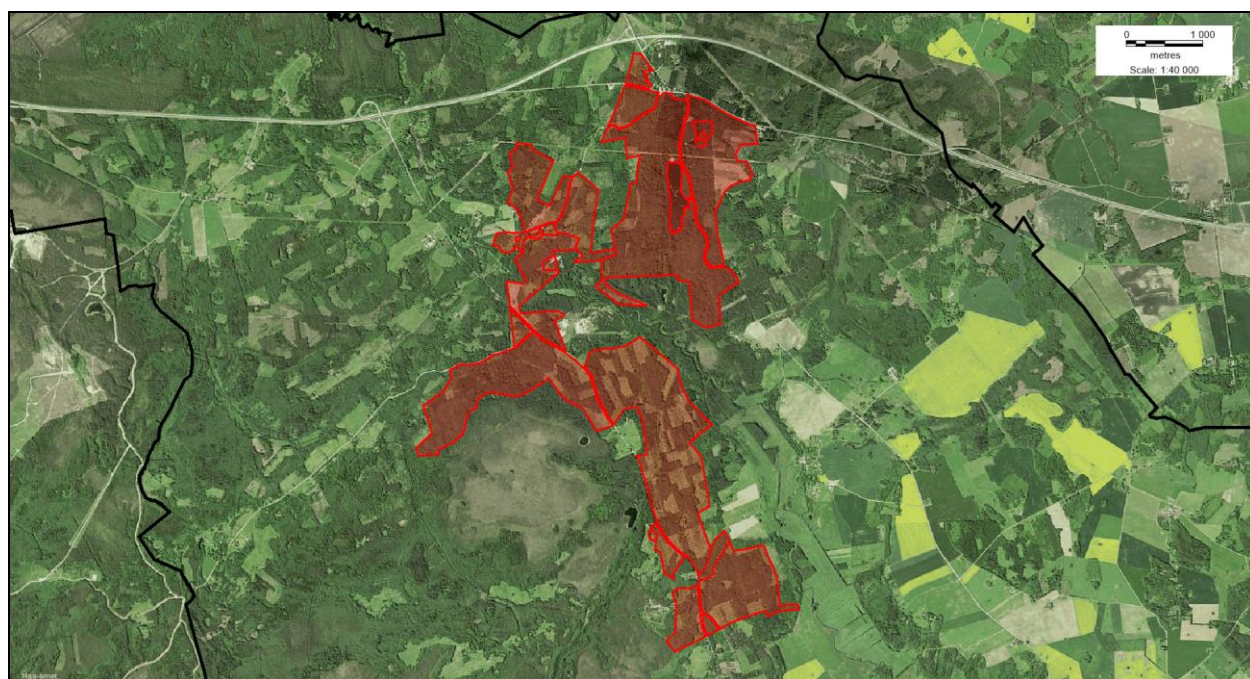
Planeeritav kaitseala asub Kadrina vallas, Uku, Viitna ja Arbavere külades ja kaitseala piirid on toodud joonisena taotluse peatükis 4 (vt joonis 2). Planeeritava kaitseala pindala ei ole loodusobjekti kaitse alla võtmise ettepanekus toodud. Kaardil ei ole toodud otseselt välja põhjendustena loetletud väärtusi, aga kuna väärtusteks on peamiselt terviklik maastik ja pinnavormid ning kaardi taustaks on ortofoto, siis on need sellelt ka mingil määral välja loetavad. Seega võib väheste mööndustega lugeda ettepanekus toodud kaarti ja sellega seotud peatükki vastavaks LKS nõuetele.

Digitaliseerides ettepanekust võetud Uku loodusobjekti välispiirid, sain umbkaudu 1000 ha suuruse ala, nagu toodud joonisel 3. Kuna ettepanekus toodud välispiiri moodustamisel ei arvestatud sellega, et kohalik kaitseala ei tohi LKS järgi olla nn ülekattes juba olemasolevate kaitsealadega, siis tegin esmase võrdluse ja see on toodud joonisel 4. Olemasolevaid kaitsealasid välja lõigates sain umbkaudu 730 ha suuruse ala, nagu toodud joonisel 5.

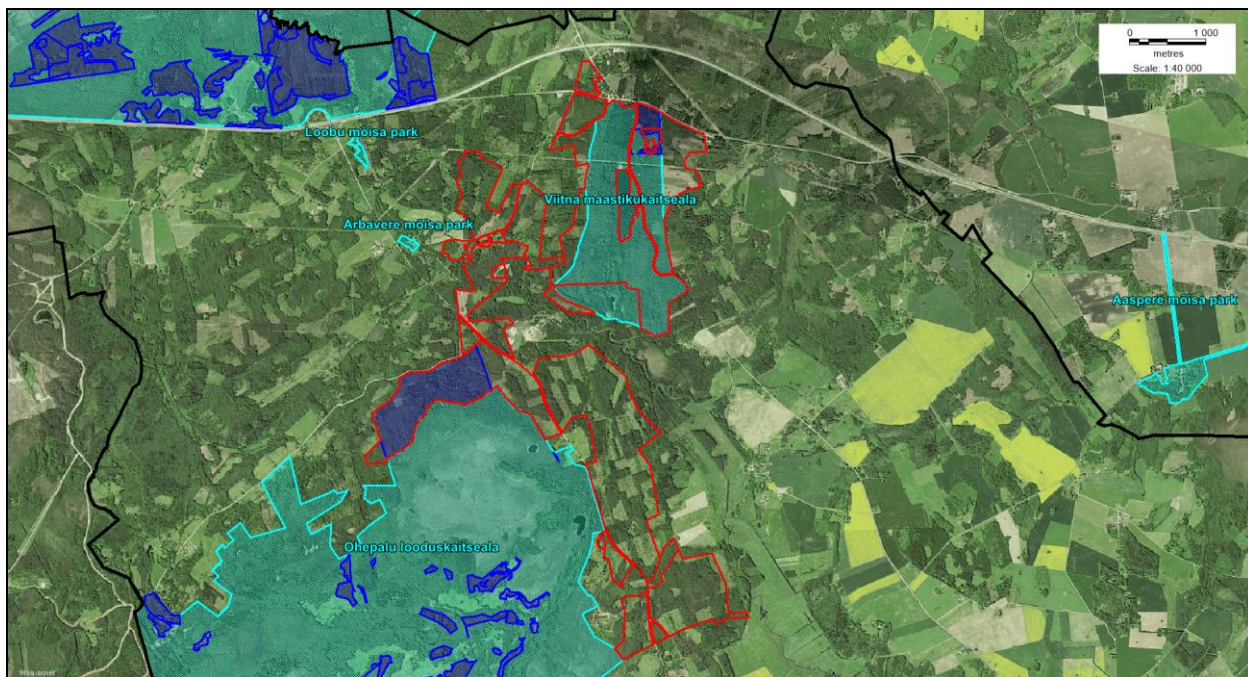
Kuna selliselt tekkis aga väga mitmeteks lahustükkideks jaotuv ala, siis analüüsisin seda edasi vastavalt kaitseala põhjendustele ja teadaolevatele väärtustele andmebaasidest. Edasine, täpsem analüüs välispiiride kohta ja käesoleva analüüsi käigus tehtav välispiiri ettepanek on toodud allpool, peatükis 4.

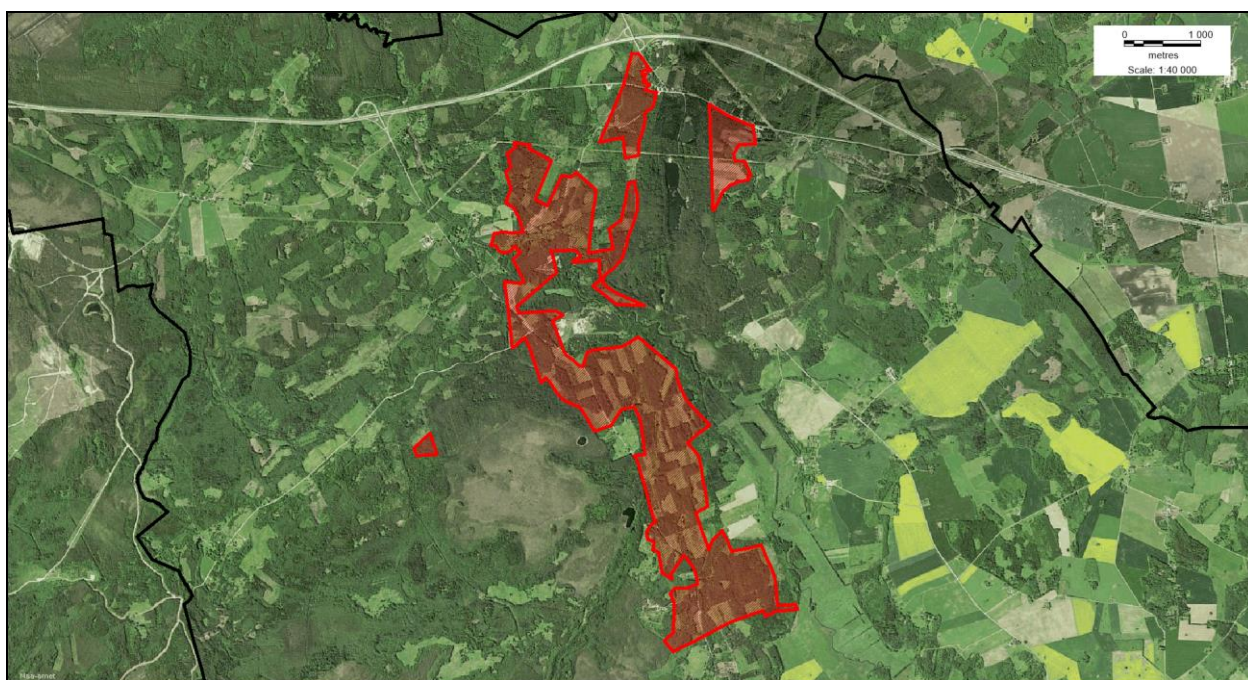
Joonis 2. Kavandatava Uku loodusobjekti välispiirid esitatud ettepanekust.

Joonis 3. Kavandatava Uku loodusobjekti välispiirid ettepaneku piiride järgi digitaliseerituna.

Joonis 4. Kavandatava Uku loodusobjekti välispiirid ettepaneku piiride järgi digitaliseerituna koos olemasolevate kaitsealade piiridega.

Joonis 5. Kavandatava Uku loodusobjekti välispiirid ettepaneku piiride järgi digitaliseerituna pärast olemasolevate kaitsealade ülekatte eemaldamist.

2.1.4. Kaitseks kavandatavate piirangute kirjeldus

Loodusobjekti kaitse alla võtmise ettepaneku ptk-s 5, „Kaitseks kavandatavate piirangute kirjeldus“ tehakse ettepanek kaitse-eeskirjaga piiranguvööndi kaitsekorda mitte leevendada ning keelata alal kõigi LKS § 31 lõikes 2 nimetatud tegevuste elluviimine. Toonitatakse, et sealhulgas peaks alal kindlasti olema keelatud maavara kaevandamine (LKS § 31 lg 2 p 3) ning uuendusraie (LKS § 31 lg 2 p 5). Selgitatakse, et maavara kaevandamise piiramine on vajalik ooside, mõhnade, metsade, Viitna-Tapa matkaraja ja puhkeväärtuste kaitsmiseks.

Kooskõlas piiranguvööndi kaitsekorraga tehakse ka ettepanek mitte lubada Uku loodusobjektile uuendusraiet. Uuendusraie (lage- ja turberaie) mittelubamine on vajalik maastikuilme ja puhkeväärtuste säilitamiseks. Lage- ja turberaie kõige intensiivsemate raieliikidena moonutaksid ka vaatamisväärsuseks olevate pinnavormide (ooside ja mõhnade) väljanägemist, kuna sellisel juhul jääks edaspidi võimalus allesjäänud metsad raielankidega asendada. Osaliselt ongi piirkonna riigimetsas juba lageraiet tehtud.

Tehtud ettepanekud on igati kooskõlas sellega, mida LKS kohaliku kaitseala moodustamise ettepanekult eeldab. Täpsem kavandatava kaitsekorra analüüs on toodud peatükkides 5 ja 6 allpool.

2.1.5. Kaitse alla võtmisega ja kaitse korraldamisega seotud kulutuste hinnang

Loodusobjekti kaitse alla võtmise ettepaneku ptk-s 6, „Kaitse alla võtmisega ja kaitse korraldamisega seotud kulutuste hinnang“ märgitakse, et vastavalt LKS § 8 lg-le 3 korraldab kaitse alla võtmise algataja ettepanekus nimetatud loodusobjekti kaitse alla võtmise põhjendatuse ja otstarbekuse ning kavandatavate piirangute otstarbekuse ekspertiisi, kaasates selleks vastava ala eriteadmistega isiku. Tuuakse välja, et eelnevast tulenevalt kaasnevad kaitse alla võtmisega Kadrina Vallavalitsusele ekspertiisikulutused.

Samas peatükis märgitakse veel, et kaitse korraldamisega märkimisväärseid kulutusi ei ole ette näha. Kulu võib kaasneda seoses sellega, et Kadrina Vallavalitsus võib soovida paigalda Uku loodusobjekti käidavamatesse kohtadesse, matkaradade või olulisemate vaatamisväärsuste (nt Rajamäe oosi) juurde infotahvleid.

Kahjuks ei ole ettepanekus otseseid finantsilisi kuluhinnanguid, aga see ei muuda siiski ettepanekut mittevastavaks LKS-le, sest otseseid rahanumbreid ei ole ka LKS-i järgi nõutud.

Lisan, et kaitseala moodustamisega seotud kulud on tegelikult siiski suuremad, sest käesoleva ettepaneku ekspertiis on alles esimene ekspertiis, aga eraldi ekspertiis tuleb kaitseala moodustamise menetluse käigus tellida sõltumatult eksperdilt ka kaitseala kaitse-eeskirja eelnõule ja kaitsekorralduslikest kuludest võib lisanduda hiljem kulusid ka kaitseväärtuseks olevate väärtuslike looduskoosluste ning pärandkultuurväärtuste hooldamiseks.

2.2. Kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt LKS-is

LKS kaks olulisemat eesmärki kolmest on:

- 1) looduse kaitsmine selle mitmekesisuse säilitamise, looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku, taimestiku ja seenestiku liikide soodsa seisundi tagamisega;
- 2) kultuurilooliselt ja esteetiliselt väärtusliku looduskeskkonna või selle elementide säilitamine.

LKS § 4 (1) tuuakse välja kaitstavate loodusobjektide tüübid, mille hulgas on kuuendana toodud ka kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavad loodusobjektid.

LKS sama § (7) kirjeldatakse, et kohaliku omavalitsuse tasandil võib kaitstavaks loodusobjektiks olla maastik, väärtuslik põllumaa, väärtuslik looduskooslus, maastiku üksikelement, park, haljasala või haljastuse üksikelement, mis ei ole kaitse alla võetud kaitstava looduse üksikobjektina ega paikne kaitsealal.

Seega võib LKS § 4 (7) järgi kohaliku omavalitsuse tasandi kaitstav loodusobjekt olla kohaliku omavalitsuse piires olulise väärtusega looduskooslus või maastik, aga ka haljasala või haljastuse üksikelement. Lisaks ei ole seatud piirangut, et kohaliku omavalitsuse tasandi kaitseala ei tohiks asuda püsielupaigas või rohevõrgustiku elemendis (tugialal, puhveralal või koridoris).

LKS § 7 sätestatakse loodusobjekti kaitse alla võtmise eeldused, mis on järgmised:

(1) Loodusobjekti käesoleva seaduse alusel kaitse alla võtmise eeldus on selle ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelisest lepingust tulenev kohustus.

LKS § 43 seatakse looduskaitse eesmärk kohaliku omavalitsuse tasandil:

Looduskaitse eesmärk kohaliku omavalitsuse tasandil on piirkonna looduse eripära, kultuuri, asustust ja maakasutust esindavate väärtuslike maastike või nende üksikelementide kaitse ja kasutamise tingimuste määramine kohaliku omavalitsuse poolt.

Kõikidest eelnevatest punktidest tulenevalt võib kindlasti lugeda kohaliku omavalitsuste tasandi loodusobjekti kaitse alla võtmise vajaduseks olukorda, kus omavalitsuse piires on selgunud selline väärtuslik maastik või looduskooslus, mis moodustab käsitletava terviku ja mis kannab sellisel määral kaitseväärtusega objekte, nii pärandkultuuri- kui loodusobjekte (haruldasi ja/või kaitsealuseid liike ja kooslusi), mille soodne seisund ilma kaitse alla võtmiseta oleks omavalitsuse piires ohus. Teisisõnu, väärtuslik maastik või looduskooslus omavalitsuse tasandil on selline maastikuliste, kultuuriliste ja looduslike väärtuste kombinatsioon, mida mujal omavalitsuse piires ei leidu või on see väga haruldane ja selle säilimine ilma pindalalise kaitseta (ka vaid planeeringuliste meetmetena) ei oleks mõeldav.

Antud juhul on selleks väärtuslikuks maastikuks terviklik Viitna-Ohepalu oosistik ja täpsemalt selle keskosas asuv Uku mõhnastik, mis lisaks paljudele väärtuslikele looduskoostele ja kaitsealustele liikidele kannab ka rikkalikku kultuuriloolist pärandit ja looduslikke pühapaiku.

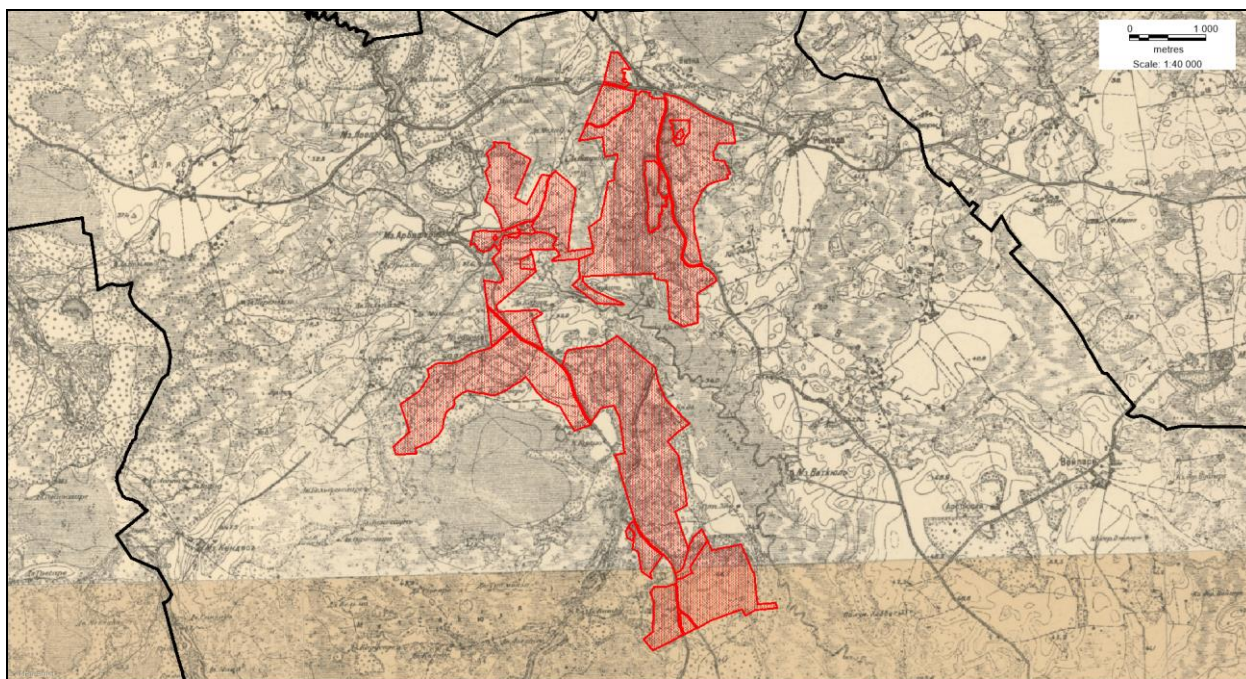
Kavandatava kaitseala nimi võiks olla **Uku mõhnastiku kaitseala**.

3. Olemasolevate andmete analüüs

3.1. Ajalooline ülevaade

Selleks, et kavandatavast loodusobjektist, selle väärtustest ja nende kujunemisest paremini selgust saada, on otstarbekas jälgida ala maastiku muutusi ajas. Ülevaate sellistest ajaloolistest muutustest annab vanade kaartide võrdlemine.

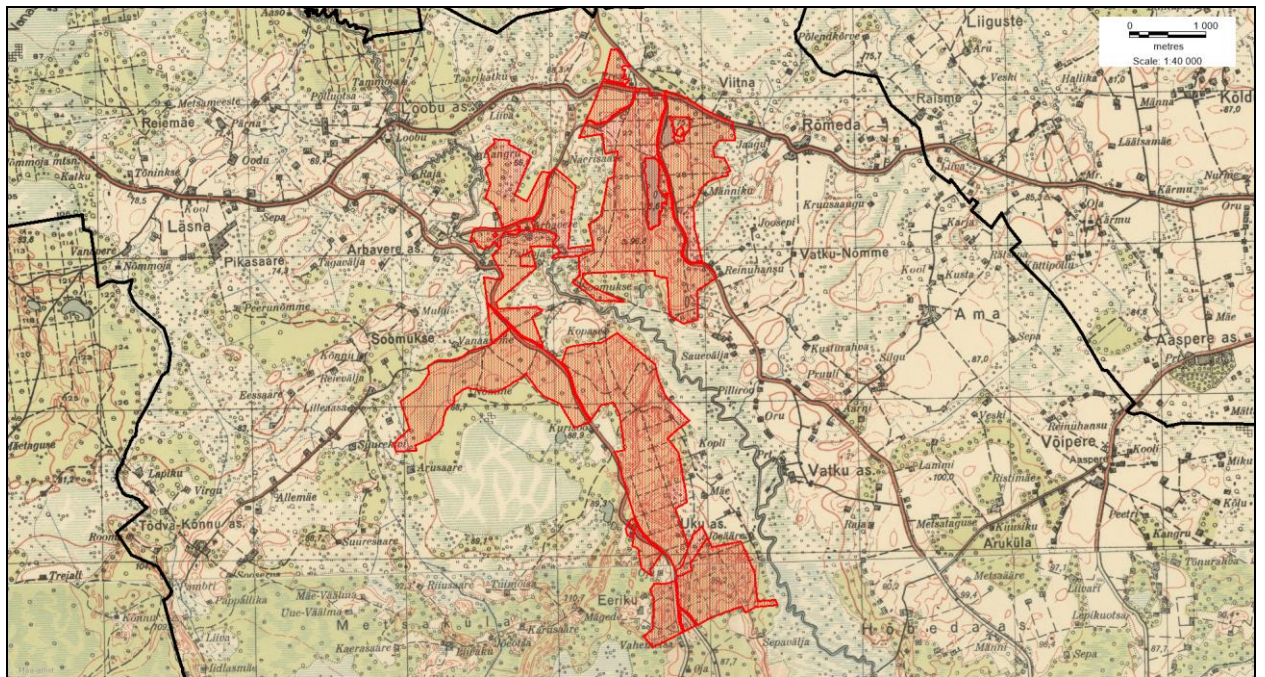
Vanim kasutatav aluskaart pärineb XX sajandi algusest ja selleks on nn üheverstane aluskaart (vt joonis 6). Uku kaitseala ettepaneku piire sellele kaardile pannes näeme, et nii teedevõrgustik kui ka asustus on alal väga vana. Veel saab sellelt kaardilt järeldada, et XX sajandi alguses oli ala veel väga looduslik ja vähe on sellel maastikul näha inimtegevuse jälgi. Peamiselt levivad alal väga mitmekesisel reljeefil kasvavad metsad ja nende vahelised sood. Siiski on ala lõunaosas näha metsasihte – jälgi juba siis toiminud metsamajandusest.

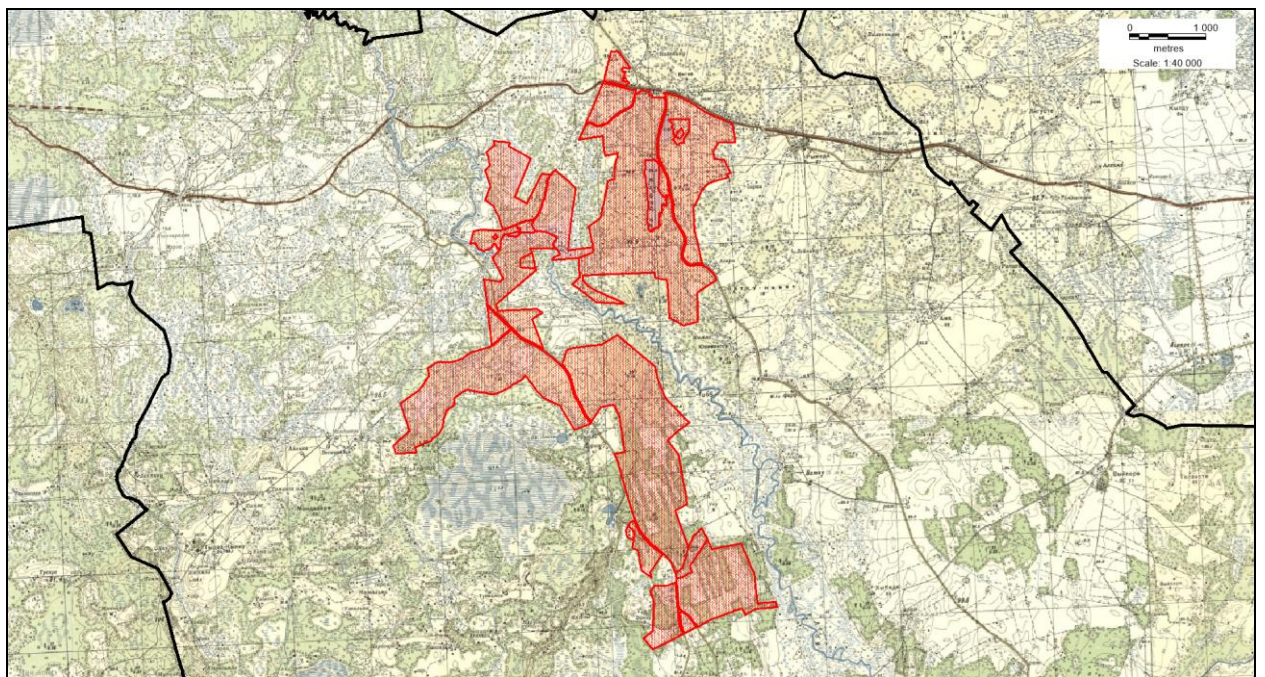
Joonis 6. Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega) XX sajandi algusest pärineval, tsaariaegsel nn verstakaardil.

Enne II maailmasõja, Eesti Vabariigi esimesel iseseisvusperioodil, XX sajandi 30ndatel aastatel, on ala metsased olukord sarnane praegusega, aga võrreldes tsaariaegse olukorraga on siiski teid ja metsasihte rohkem, seda eriti ala põhja- ja lõunaosas (vt joonis 7). Ühtegi kaevandusala sellest perioodist piirkonnas ei leidu.

XX sajandi keskel, Nõukogude okupatsiooniaja varasemal perioodil kasutusel olnud topokaardilt on näha et ala lõunaosas on juba mitmeid lageraielanke, aga üldiselt on ala suhteliselt muutumatu (vt joonis 8).

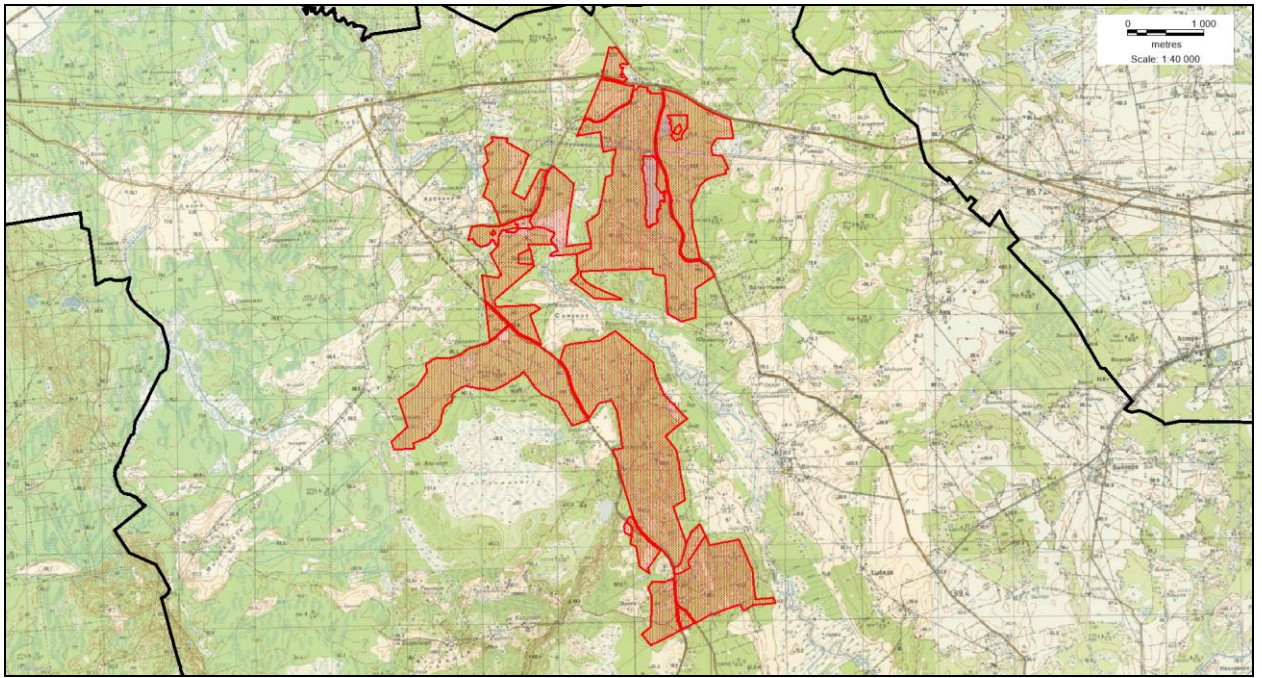

Joonis 7. Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega) XX sajandi kolmanda kümnendi topograafilisel kaardil.

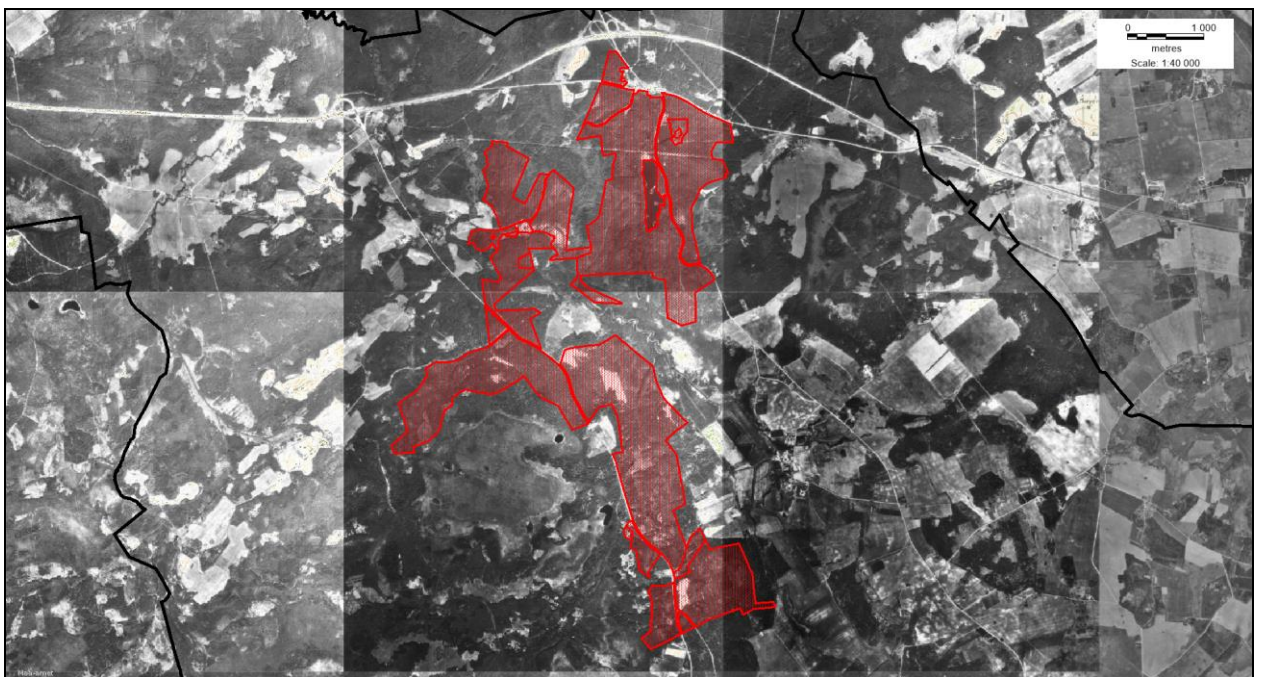

Joonis 8. Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega) XX sajandi keskel, pärast II maailmasõda kasutatud topograafilisel kaardil.

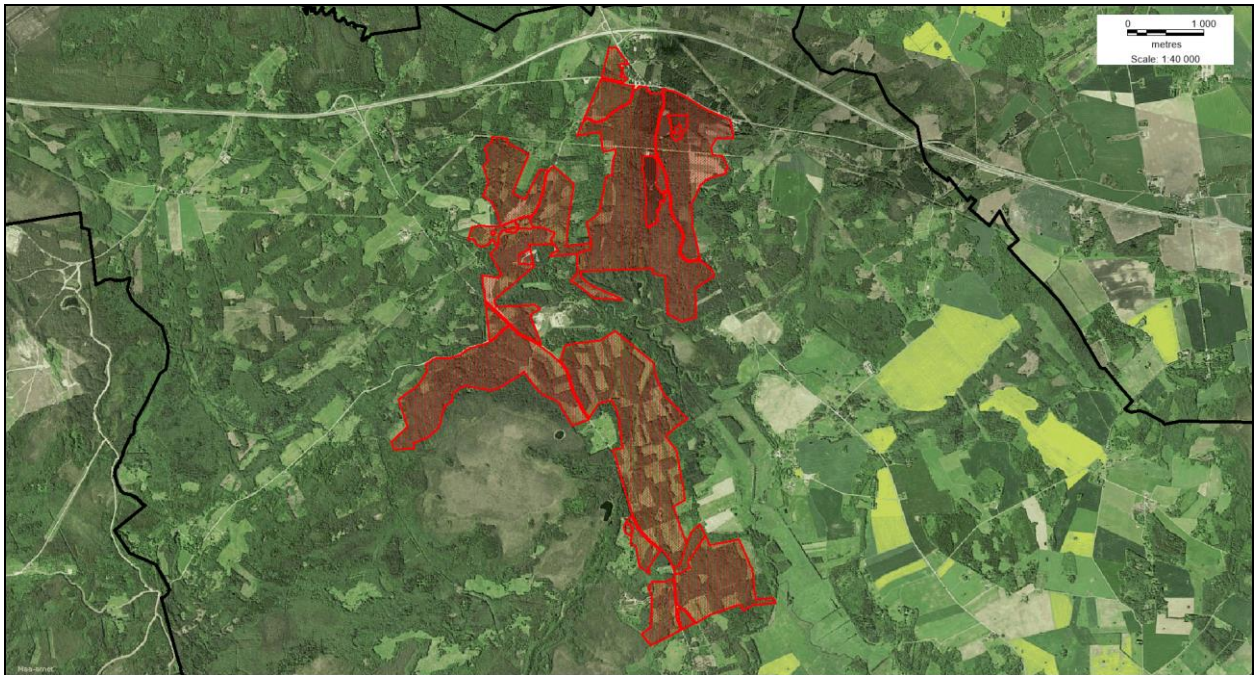
Ka XX sajandi lõpus kasutusel olnud topokaardilt ei paista alal olevat suuremaid muudatusi (vt joonis 9). Samuti ei ole suuremaid maastikulisi muudatusi näha XXI sajandi alguses tehtud aerofotolt (vt joonis 10). Suured maastikumuudatused nii lageraiete (heledamad laigud kogu ala kesk- ja lõunaosa metsade ulatuses) kui ka karjääridena (heledad alad kaitseala lääne- ja keskosas) on selgelt näha aga praegusel aerofotol (vt joonis 11).

Joonis 9. Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega) XX sajandi teises pooles kasutusel olnud topograafilisel kaardil.

Joonis 10. Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega) XXI sajandi alguse aerofotol.

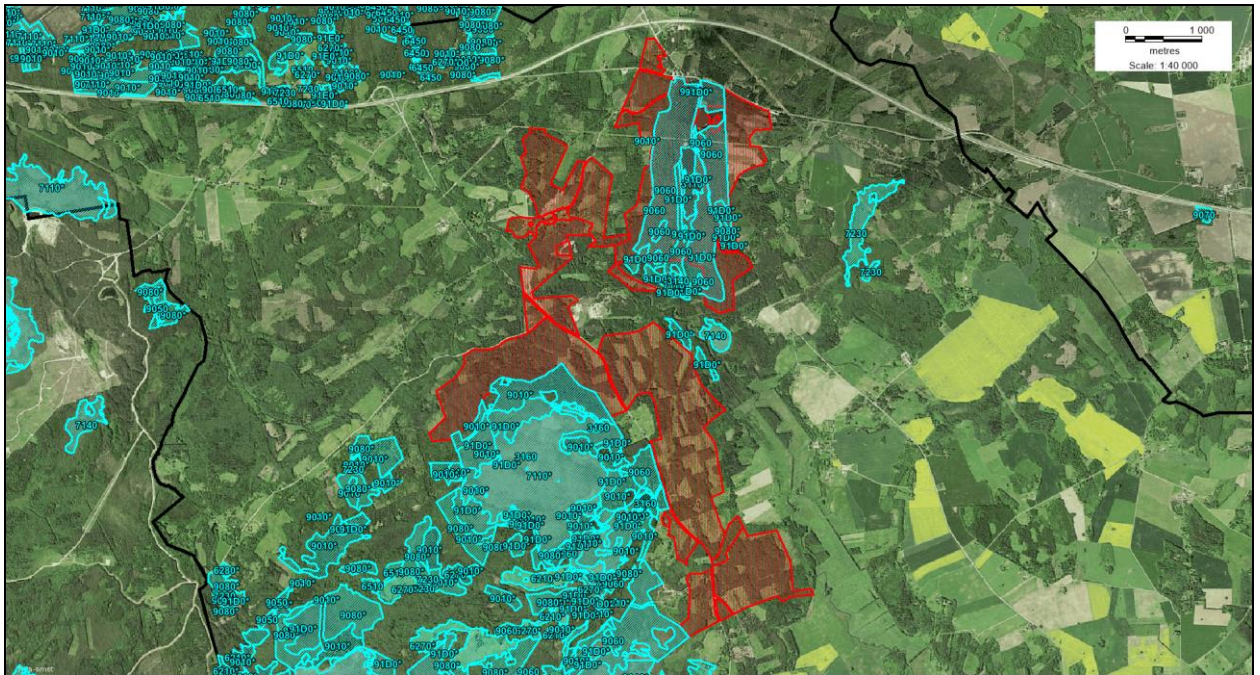
Joonis 11. Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekt (punase viirutusega) kõige uuemal kättesaadaval aerofotol.

3.2. Elustik, sh kaitsealused liigid ja kooslused

Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti territooriumil levivad väga mitmekesised looduskooslused. Kui ala põhja- ja lääneosas on majandusest suhteliselt puutumata ja rahutul reljeefil kasvavad peamiselt okas- ja vähem ka segametsad siis lõunapoolses osas on levinud päris tugeva metsamajanduse mõju all, lageraietest tihedalt liigendatud majandusmetsad, mis aga on samuti peamiselt okas- ja segametsad. Ala poolitab loode-kagu suunaliselt Loobu jõgi, mille kaldad on pea kogu kavandatava kaitseala lõigul suhteliselt soised. Ala keskele jääb liivakarjäär ja selle kõrvale keskmisest tihedama asustusega elamuala, mis moodustavad koos kunagise Soomukse küla keskuse.

Kuigi Loodusdirektiivi elupaigatüüpidest ei ole kavandatava Uku kohaliku kaitseala piires otseselt palju elupaigatüüpe määratletud, on siiski mõned olemas. Sellisteks elupaikadeks on siirde- ja õõtsiksood (7140) koos mitmete kaitsealuste taimeliikidega kunagise Sauevälja soo alal, ning siirdesoo- ja rabametsad (91D0*) Loobu jõe ääres, Sauevälja soo suhtes vastaskaldal (vt joonis 12).

Välitööde käigus hindasin, et loodusdirektiivi ilmelisi elupaigatüüpe leidub siiski ka Uku kavandatava kaitseala piires. Seda eriti Viitna-Ohepalu oosistu alal, mis jääb Ohepalu looduskaitseala ja Viitna maastikukaitseala vahele. Kindlasti tuleks siin elupaigatüüpe põhjalikumalt inventeerida, aga siin võib minu hinnangul metsaelupaikadest leida nii vanasid loodusmetsi (9010*), rohunditerikkaid kuusikuid (9050), soostuvaid ja soo-lehtmetsi (9080*), ning siirdesoo- ja rabametsi (91D0*), aga eriti suure tõenäosusega okasmetsi oosidel ja moreenkuhjatistel (9060). Kindlasti aga moodustavad kavandatava Uku kaitseala piires oosidel jt pinnavormidel kasvavad metsad koos reljeefse maastikuga terviklikud väärtuslikud looduskooslused, millel on kohaliku omavalitsuse piires oluline väärtus.

Joonis 12. Loodusdirektiivi elupaigatüübid (helesinise viirutusega ja markeeritud helesinise elupaigatüübi koodiga) Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstaval loodusobjektil (punase viirutusega) ja selle ümbruses.

Kaitsealustest taimeliikidest on kavandatava Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti territooriumil ja selle vahetus ümbruses Eesti Looduse Infosüsteemi EELIS järgi ametlikult registreeritud kokku 17 kaitsealust liiki (vt ka joonised 13 ja 14):

1. II kaitsekategooria liigid:
 - Lamedalehine jõgitakjas, üks leiukoht, Viitna Pikkjärves.
 - Vesilobeelia, üks leiukoht, Viitna Pikkjärves.
 - Järv-lahnarohi, üks leiukoht, Viitna Pikkjärves.
 - Ujuv jõgitakjas, üks leiukoht, Viitna Pikkjärves.
 - Soohiilakas, üks leiukoht, kunagises Sauevälja soos.
 - Eesti soojumikas, üks leiukoht, Uku külas, soostunud orus.
2. III kaitsekategooria liigid:
 - Valge vesiroos, üks leiukoht, Viitna Pikkjärves.
 - Karukold, 8 leiukohta, üks neist väljaspool kavandatud piire.
 - Harilik ungrukold, 3 leiukohta, kõik väljaspool kavandatud piire.
 - Roomav öövilge, 8 leiukohta, 2 neist väljaspool kavandatud piire.
 - Kuradi-sõrmkäpp, 3 leiukohta, 2 neist väljaspool kavandatud piire.
 - Vööthuul-sõrmkäpp, 3 leiukohta, üks neist väljaspool kavandatud piire.
 - Suur käopõll, 1 leiukoht, kaitseala piires.
 - Soo-neiuvaip, 5 leiukohta, kõik väljaspool kavandatud piire.
 - Pruunikas pesajuur, 8 leiukohta, 7 neist väljaspool kavandatud piire.
 - Harilik käoraamat, üks leiukoht, väljaspool kavandatud piire.
 - Kakhjaspunane sõrmkäpp, 2 leiukohta, mõlemad väljaspool kavandatud piire.

0 1 000
metres
Scale: 1:20 000

Goodyera repens (roomav oovilge)

Lycopodium clavatum (karukold)
Lycopodium clavatum (karukold)

Sparganium angustifolium (lamedalehinojogitakjas)
Nymphaea alba (valge vesireos)

Lobelia dortmanna (vesilobeella)
Goodyera repens (roomav oovilge)
Lycopodium clavatum (karukold)
Isoetes lacustris (järv-lahnarohi)
Sparganium gramineum (ujuv jogitakjas)
Dactylorhiza maculata (kuradi-sormkapp)
Goodyera repens (roomav oovilge)
Goodyera repens (roomav oovilge)

Lycopodium clavatum (karukold)
Noctia nidus-avis (pruunikas pesajuur)
Huperzia selago (harilik ungrukold)
Lycopodium clavatum (karukold)
Huperzia selago (harilik ungrukold)

Dactylorhiza fuchsii (voothuul-sormkapp)
Listera ovata (suur kaopolli)

Epipactis palustris (soo-neiuvaipi)
Epipactis palustris (soo-neiuvaipi)

Gymnadenis conopsea (harilik sõrmkapp)
Dactylorhiza maculata (kuradi-sormkapp)
Dactylorhiza fuchsii (voothuul-sormkapp)
Epipactis palustris (soo-neiuvaipi)
Dactylorhiza maculata (kuradi-sormkapp)
Liparis loeselii (sooliikakas)
Dactylorhiza maculata (kuradi-sormkapp)
Epipactis palustris (soo-neiuvaipi)
Dactylorhiza maculata (kuradi-sormkapp)

[illegible]

16

Kaitsealustest seene- ja samblikuliikidest on kavandatava Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti territooriumil ja selle vahetus ümbruses Eesti Looduse Infosüsteemi EELIS järgi ametlikult registreeritud kokku 3 kaitsealust liiki (vt ka joonis 15):

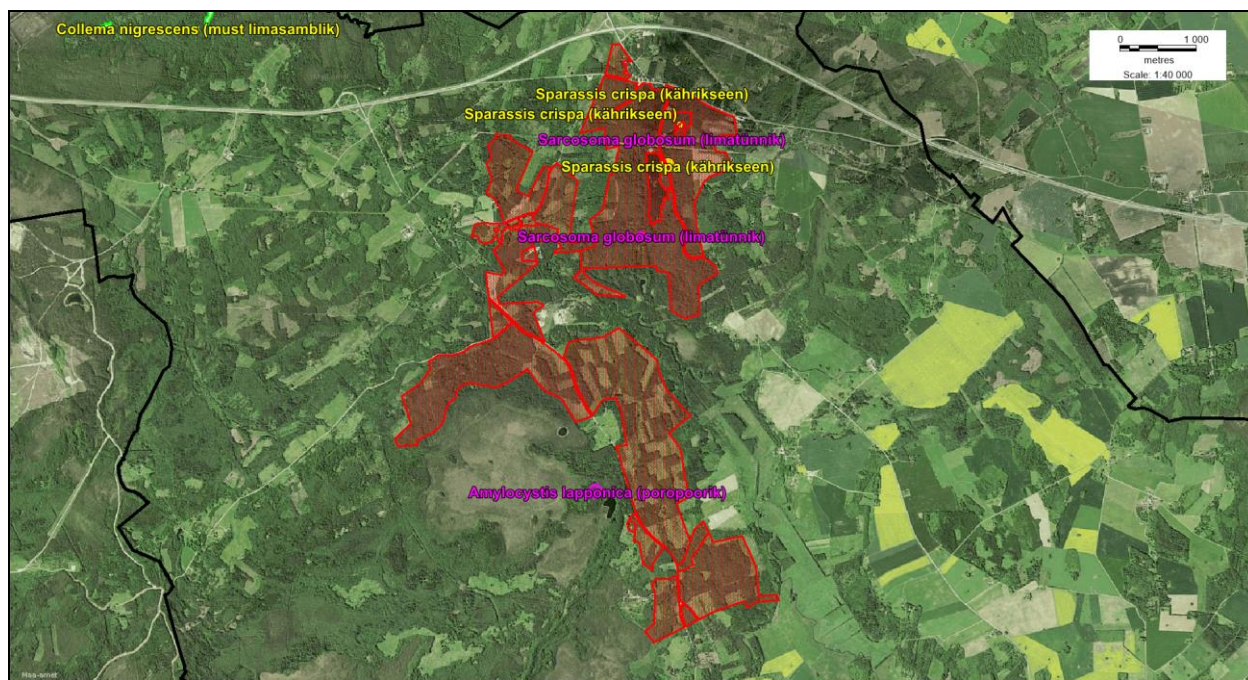
1. I kaitsekategooria liigid:

- Limatünnik, 2 leiukohta, mõlemad Viitna maastikukaitsealal.
- Poropoorik, üks leiukoht, Ohepalu looduskaitsealal.

2. II kaitsekategooria liigid:

- Kährikseen, 3 leiukohta, kõik Viitna maastikukaitsealal.

III kaitsekategooria kaitsealuseid seene- ja samblikuliike ei ole kavandatava Uku kohaliku kaitseala piires või lähistel registreeritud.

Joonis 15. Kaitsealuste seene- ja samblikuliikide leiukohad (lillaga I ja kollasega II kaitsekategooria) Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstaval loodusobjektil (punase viirutusega).

Kaitsealustest loomaliikidest on kavandatava Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti territooriumil ja selle vahetus ümbruses Eesti Looduse Infosüsteemi EELIS järgi ametlikult registreeritud kokku 25 kaitsealust liiki (vt ka joonised 16 ja 17):

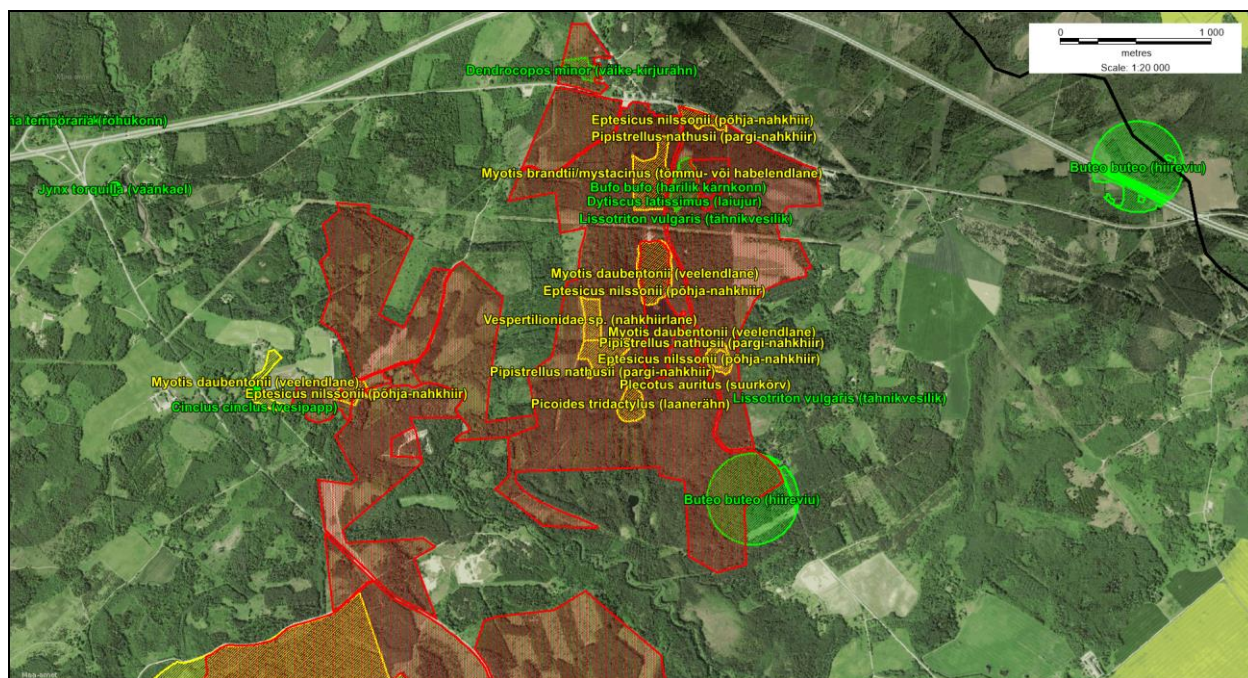
1. II kaitsekategooria liigid:

- Põhja-nahkhiir, 5 leiukohta, üks väljaspool kavandatud piire.
- Pargi-nahkhiir, 3 leiukohta, kõik kavandatud ala piires.
- Veelendlane, 3 leiukohta, üks väljaspool kavandatud piire.
- Tõmmu- või habelendlane, üks leiukoht, kavandatud ala piires.
- Suurkõrv, üks leiukoht, kavandatud ala piires.
- Laanerähn, 7 leiukohta, 6 väljaspool kavandatud piire.
- Metsis, üks leiukoht, osaliselt kavandatud ala piires.

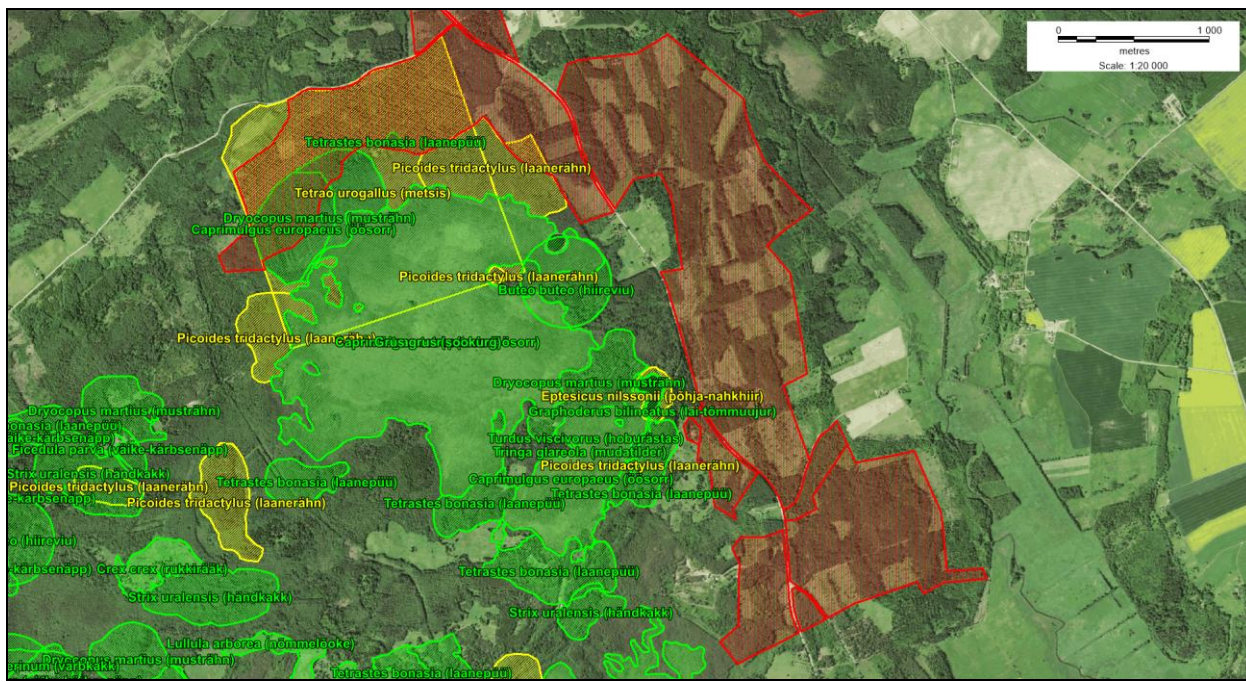
2. III kaitsekategooria liigid:

- Laiujur, üks leiukoht, kavandatud ala piires.
- Lai-tõmmuujur, üks leiukoht, väljaspool kavandatud piire.
- Harilik kärnkonn, üks leiukoht, kavandatud ala piires.
- Tähnikesilik, kaks leiukohta, üks väljaspool kavandatud piire.
- Väike-kirjurähn, üks leiukoht, kavandatud ala piires.
- Vesipapp, üks leiukoht, väljaspool kavandatud piire.
- Hiireviu, 3 leiukohta, 2 väljaspool kavandatud piire.
- Väänkael, üks leiukoht, väljaspool kavandatud piire.
- Laanepüü, 6 leiukohta, 5 väljaspool kavandatud piire.
- Musträhn, 2 leiukohta, üks väljaspool kavandatud piire.
- Öösorr, 3 leiukohta, 2 väljaspool kavandatud piire.
- Sookurg, üks suur leiukoht väljaspool kavandatud piire.
- Hoburästas, üks leiukoht väljaspool kavandatud piire.
- Mudatilder, üks leiukoht väljaspool kavandatud piire.
- Händkakk, 3 leiukohta, kõik väljaspool kavandatud piire.
- Nõmmelõoke, üks leiukoht väljaspool kavandatud piire.
- Rukkirääk, üks leiukoht väljaspool kavandatud piire.
- Väike-kärbsenäpp, üks leiukoht väljaspool kavandatud piire.

Kuigi kaitsealused liigid ja nende elupaigad ei ole otseselt kohaliku kaitstava loodusobjekti moodustamise põhjenduseks, näitab nende olemasolu ja mitmekesisus (sh ka kavandatava alaga piirnevalt) seda, et alal leidub mitmeid väärtuslike looduskooslusi ja väärtuslikku maastikku.

Joonis 16. Kaitsealuste loomaliikide leiukohad (kollasega II ja rohelisega III kaitsekategooria) Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstav loodusobjekti (punase viirutusega) põhjaosas.

Joonis 17. Kaitsealuste loomaliikide leiukohad (kollasega II ja rohelisega III kaitsekategooria) Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti (punase viirutusega) lõunaosas.

3.3. Pärandkultuurväärtusega objektid, sh looduslikud pühapaigad

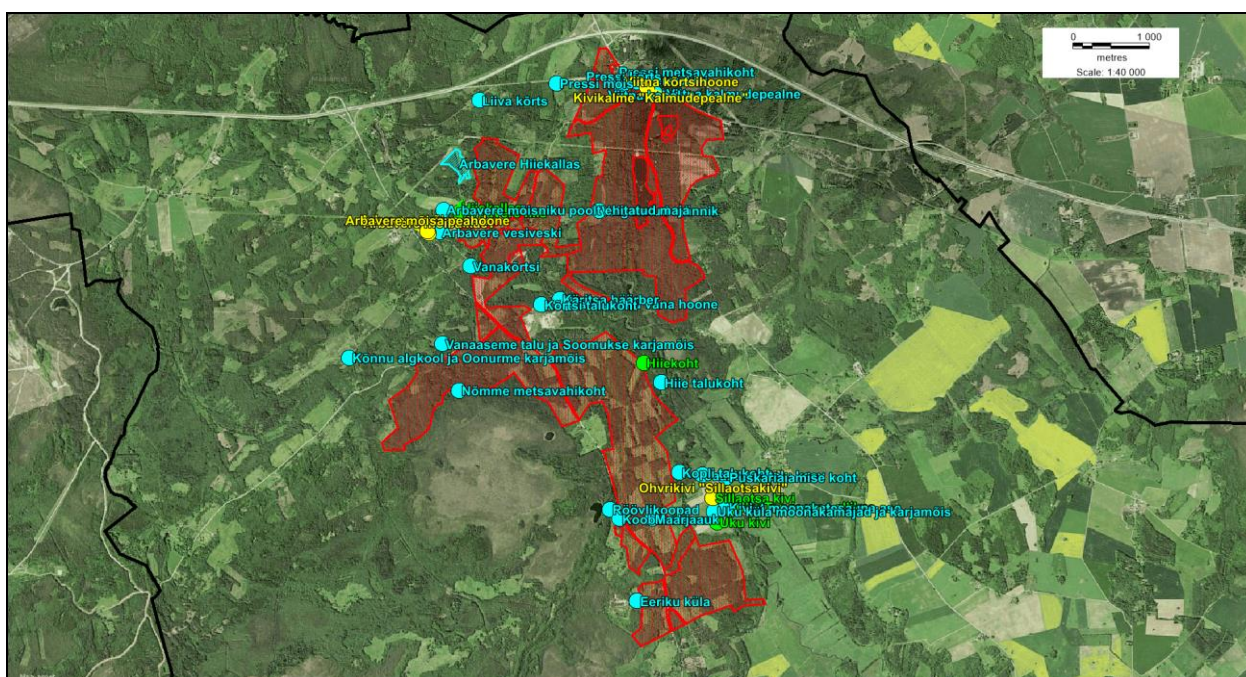
Kultuurimälestistena on Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti piires või lähimas ümbruses registreeritud järgmised kuus mälestist (vt joonis 18):

- 1 Viitna kõrtsihoone (nr 15691), ehitismälestis.
- 2 Kivikalme "Kalmudepealne" (nr 10286), arheoloogiamälestis.
- 3 Arbavere mõisa park (nr 15657), ehitismälestis.
- 4 Arbavere mõisa kaev (nr 15658), ehitismälestis.
- 5 Arbavere mõisa peahoone (15656), ehitismälestis.
- 6 Ohvrikivi "Sillaotsakivi" (10278), arheoloogiamälestis.

Pärandkultuuriobjektidena on Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti piires või lähimas ümbruses registreeritud järgmised 28 objekti (vt joonis 18):

- 1 Liiva kõrts
- 2 Pressi mõis
- 3 Pressi kõrts
- 4 Pressi metsavahikoht
- 5 Verstakivi
- 6 Viitna kabel
- 7 Viitna kalmudepealne
- 8 Arbavere Hiiekallas
- 9 Vaigutatud männik
- 10 Arbavere mõisniku poolt ehitatud maja
- 11 Arbavere vesiveski
- 12 Vanakõrtsi

- 13 Kõrtsi talukoht
- 14 Käritsa häärber
- 15 Käritsa talu vana hoone
- 16 Vanaaseme talu ja Soomukse karjamõis
- 17 Kõnnu algkool ja Oonurme karjamõis
- 18 Nõmme metsavahikoht
- 19 Hiie talukoht
- 20 Kopli talukoht
- 21 Jaanimäe talu kaev
- 22 Puskariajamise koht
- 23 Kivist moonakatesauna ase
- 24 Uku küla moonakamajad ja karjamõis
- 25 Maarjaauk
- 26 Koobaselamu
- 27 Röövlikoopad
- 28 Eeriku küla

Joonis 18. Kultuurimälestised (kollasega), pärandkultuurobjektid (helesinisega) ja looduslikud pühapaigad (helerohelisega) Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstaval loodusobjektil (punase viirutusega).

Looduslike pühapaikadena on Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti piires või lähimas ümbruses registreeritud järgmised 6 pühapaika (vt joonis 18):

- 1 Hiiekoht
- 2 Sillaotsa kivi
- 3 Uku Tervisevee allikas
- 4 Uku kivi
- 5 Arbavere hiis
- 6 Hiiekallas

4. Kaitseala välispiiri ettepanek

4.1. Ekspertiisi ettepanek välispiiri kulgemise kohta

Kaitseala välispiiri moodustamise aluspõhimõtted tulenevad kohaliku kaitseala moodustamise põhimõtetest looduskaitseaduse (LKS) alusel, aga ka selle seaduse üldistest aluspõhimõtetest.

LKS kaks olulisemat eesmärki kolmest on:

- 1) looduse kaitsmine selle mitmekesisuse säilitamise, looduslike elupaikade ning loodusliku loomastiku, taimestiku ja seenestiku liikide soodsa seisundi tagamisega;
- 2) kultuurilooliselt ja esteetiliselt väärtusliku looduskeskkonna või selle elementide säilitamine.

LKS § 7 (1) sätestatakse loodusobjekti kaitse alla võtmise eeldusena selle ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelisest lepingust tulenev kohustus.

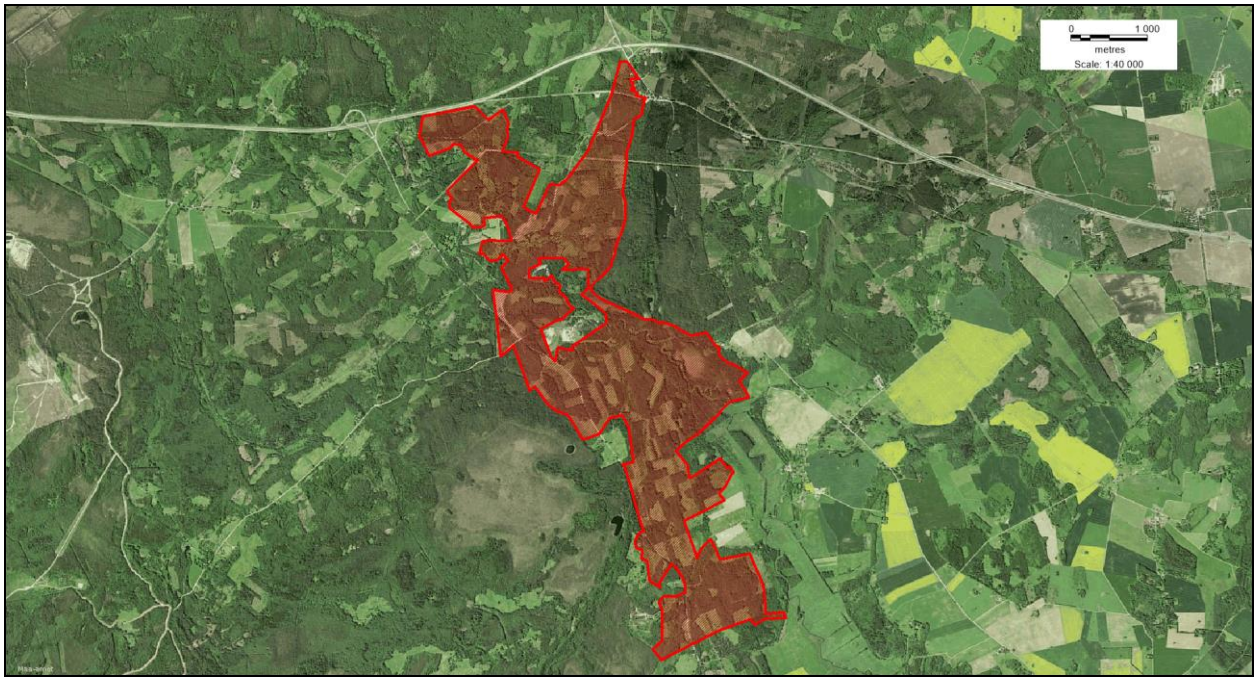
LKS § 43 seatakse looduskaitse eesmärgina kohaliku omavalitsuse tasandil piirkonna looduse eripära, kultuuri, asustust ja maakasutust esindavate väärtuslike maastike või nende üksikelementide kaitse ja kasutamise tingimuste määramine kohaliku omavalitsuse poolt.

Kuna LKS § 4 (7) järgi võib kohaliku omavalitsuse tasandi kaitstav loodusobjekt olla kohaliku omavalitsuse piires olulise väärtusega looduskooslus või maastik, aga ka haljasala või haljastuse üksikelement ja LKS üheks aluspõhimõtteks on just kultuurilooliselt ja esteetiliselt väärtusliku looduskeskkonna või selle elementide säilitamine, siis on käesoleva ekspertiisiga moodustatud kaitseala välispiiri ettepanekus lähtutud just sellest, et sellised väärtuslikud looduskooslused jääksid kaitseala koosseisu.

Järgnevalt olgu toodud välja kavandatava kohaliku kaitseala välispiiri ettepaneku kujunemine läbi taotluses ette pandud välispiiri analüüsi. Ala kohaliku kaitse alla võtmise taotluses oli kaitseala välispiiri ettepanek selline, nagu joonistel 2 ja 3 eespool.

Võttes arvesse eelmises peatükis käsitletud väärtusi piiritleti käesoleva ekspertiisi käigus Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavale loodusobjektile sellised väärtuslikud looduskooslused ja pärandkultuurimaastik, millel on ekspertiisi koostaja hinnangul kohaliku kaitseala loomine põhjendatud.

Kirjeldatud väärtuslike looduskoosluste piire ja paiknemist ning pärandkultuuriobjekte, kultuurimälestisi ja looduslikke pühapaiku kandvat väärtuslikku pärandkultuurimaastikku arvestades, teeb ekspert ettepaneku moodustada Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavale loodusobjektile sellise välispiiriga kohalik kaitseala, nagu toodud joonisel 19, mille pindalaks kujuneb seejuures 1055 ha.

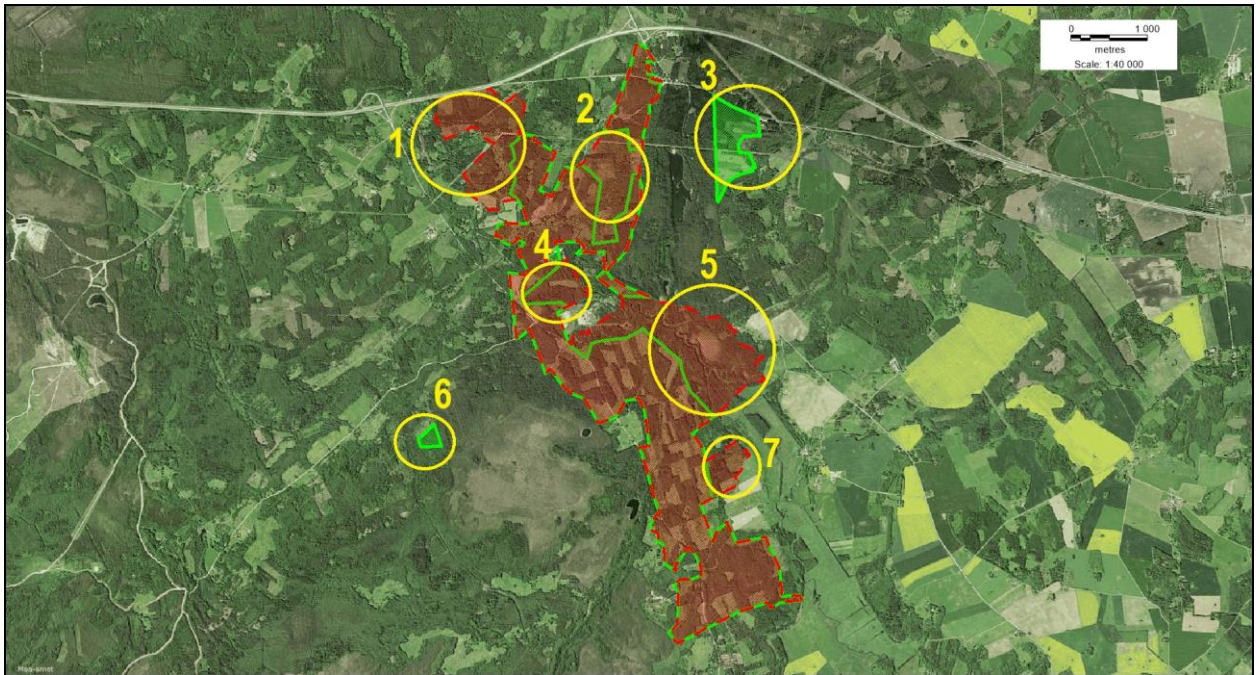
Joonis 19. Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti kaitse alla võtmise taotluse põhjendatuse ekspertiisi tulemusena pakutav välispiiri ettepanek (punase viirutusega).

4.2. Välispiiri ettepaneku muudatused võrreldes taotlusega

Kuna käesoleva ekspertiisiga pakutav kaitseala välispiiri ettepanek ei ole sama, mis ekspertiisi aluseks olevas taotluses, siis järgnevalt tuuakse välja erinevused ja nende põhjendused. Joonisel 20 on toodud Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti kohaliku kaitse alla võtmise taotluses ette pandud välispiir ja käesoleva ekspertiisiga moodustatud välispiir ning eraldi numeratsiooniga piiritletud alad, millel need piirid ei lange kokku.

Välispiiri ettepanekute suuremate erinevuste põhjendused on järgmised (numeratsioon vt joonisel 20):

1. Ala loodeosas, Loobu mõisa pargist idasse jääv metsane maastik Tallinn-Narva mnt ääres. See on rohekoridori haru, mis ühendab Viitna maastikukaitseala ja Ohpalu looduskaitseala Lahemaa rahvusparkiga. Sellele alale jäävad ka sellised pärandkultuurobjektid, nagu kunagise Liiva kõrtsi asukoht ja Arbavere Hiiekallas ning looduslik pühapaik, Arbavere hiis. Seda ala on vaja kindlasti rohkem uurida just loodusväärtuste osas. Ala on reljeefne, Loobu jõe äärsed metsad on siin väga vanad ja ala läbib ka kunagine vana Narva maantee.
2. Ala põhjaosas, keskel, Viitna maastikukaitseala ja Loobu mõisa pargi vahel. See metsade ala, kus asub ka vanu vaigutatud männikuid, moodustab kõrval oleva Viitna maastikukaitseala metsadega loodusliku terviku ja kannab seetõttu kõrget potentsiaali samasuguste väärtuslike looduskoosluste kandmiseks kui kõrval olev maastikukaitseala. Lisaks on siinsed oosistikuserva metsad soise iseloomuga ja vajavad kindlasti elurikkuse väärtuste poolest lisainventuuri.

Joonis 20. Uku kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava loodusobjekti kohaliku kaitse alla võtmise taotluses olnud kaitseala välispiiri ettepanek (roheline viirutus) ja käesoleva ekspertiisi tulemusel tehtav välispiiri ettepanek (punane viirutus) ning nende suuremaid erinevusi markerivad tähised (kollased numbrid), mis on lahti kirjutatud tekstis allpool koos maaüksuste piiridega (kollased jooned).

3. Lahustükk ala kirdeosas. Kuigi sellel alal leidub nii pinnavorme, pärandkultuurväärtusi kui ka väärtuslikke looduskooslusi sai see ala praeguses ekspertiisis kavandatava kaitseala tervikust välja jäetud just seetõttu, et ta paikneb muust kaitsealast eemal.
4. Ala keskosas, karjäärist põhja poole jääv Loobu jõe äärne mets. Siin asub mitu pärandkultuurväärtust, vanad talukohad ja jõeäärsed väärtuslikud metsakooslused.
5. Ala keskosas, idapoolses servas, Loobu jõe mõlemal kaldal asuvad reljeefsed, aga soised metsad. Siia alale jääb Loobu jõest lõunas paiknev vana hiiekoht ja jõest põhja poole jääb mitmete kaitsealuste taimeliikidega nn Sauevälja soo. See on kogu oosistu tervikut arvestades väga väärtuslik ala.
6. Väike lahustükk alast läänes, teisel pool Ohepalu looduskaitseala. Kuigi see lahustükk võiks olla liidetud kavandatava metsise püsielupaigaga Ohepalu looduskaitsealast põhjas, ei ole praegu otstarbekas seda kohaliku kaitsealaga liita, sest see jääb muust kaitsealast liialt kaugemale.
7. Väike laiendus kaitseala lõunaosas. Sellel alal leidub nii mitmeid pärandkultuurväärtusi kui ka väärtulikke metsakooslusi, mis moodustavad muude kaitseala osadega loodusliku terviku.

Kokkuvõtteks suureneb käesoleva ekspertiisi käigus kavandatava kohaliku kaitseala pindala välispiiri muudatusettepanekute tulemusena ligi 55 ha võrra (1000 ha-lt 1055 ha-ni), aga seejuures on eksperdi arvates jõutud sellise kompromisslahenduseni, mis võimaldab piirkonna loodus- ja pärandkultuurväärtusi ning pinnavormide terviklikkust kõige paremini säilitada.

5. Uku mõhnastiku kaitseala kaitse-eeskirja eelnõu

Arvestades, et ekspertiisi objektiks oli kohaliku kaitseala loomise ettepanek, pakub ekspert käesolevaga välja sellele ka esialgse kaitse-eeskirja eelnõu, mis on järgmine.

EELNÕU

Uku mõhnastiku kaitseala moodustamine ja kaitse-eeskiri

Määrus kehtestatakse looduskaitseaduse § 10 lg 7 p 2 alusel.

§ 1. Ala kaitse alla võtmine ja kaitse-eesmärk

(1) Kohaliku tasandi kaitsealana võetakse kaitse alla Kadrina vallas, Uku, Viitna ja Arbavere külas asuv roheala, mille nimeks saab Uku mõhnastiku kaitseala (edaspidi *kaitseala*).

(2) Kaitseala kaitse-eesmärk on:

- 1) kaitsta väärtuslikke pinnavorme ja maastikku;
- 2) kaitsta väärtuslikke looduskooslusi;
- 3) kaitsta väärtuslikke pärandkultuuriobjekte;
- 4) tagada kaitsealuste liikide ja nende elupaikade kaitse;
- 5) tagada virgestusvõimaluste säilimine ja parandamine.

(3) Kaitseala maa-ala kuulub kaitsekorra eripärast ja majandustegevuse piiramise astmest lähtudes Uku piiranguvööndisse.

(4) Kaitsealal tuleb arvestada looduskaitseaduses sätestatud piiranguid käesolevas määruses ettenähtud erisustega.

§ 2. Kaitseala piir

Kaitseala välispiir ja vööndi piir on esitatud kaardil määruse lisas. Kaardi koostamisel on kasutatud Eesti põhikaarti (möötkava 1 : 10 000) ja maakatastri andmeid.

§ 3. Kaitseala valitseja

Kaitseala valitseja on Kadrina vallavalitsus.

§ 4. Kaitse alla võtmise ja piirangute põhjendused

Määruse seletuskirjas on esitatud põhjendused:

- 1) kaitse alla võtmise eesmärkide vastavuse kohta kaitse alla võtmise eeldustele;
- 2) loodusobjekti kaitse alla võtmise otstarbekuse kohta;
- 3) kaitstava loodusobjekti tüübi valiku kohta;
- 4) kaitstava loodusobjekti välispiiri ja vööndi piiri kulgemise kohta;
- 5) kaitsekorra kohta.

§ 5. Lubatud tegevus

(1) Kaitsealal on lubatud majandustegevus, arvestades käesolevas määruses sätestatud erisusi.

(2) Kaitsealal on lubatud:

- 1) korjata marju, seeni ja teisi metsa kõrvalsaadusi;
- 2) telkida, lõket teha ja grillida kohtades, mis on kaitseala valitseja nõusolekul selleks ette valmistatud ja tähistatud;
- 3) korraldada kuni 50 osalejaga rahvaüritusi selleks ettevalmistamata ja kaitseala valitseja nõusolekul tähistamata kohas;
- 4) sõita jalgrattaga teedel ja radadel;
- 5) sõita mootor- või maastikusõidukiga teedel, järgides kehtivat liikluskorraldust;
- 6) sõita mootor- või maastikusõidukiga väljaspool teid järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seoses, kaitseala valitseja nõusolekul teadustegevusega seoses ning kaitse-eeskirjas lubatud töödel, sh metsatöödel.

(3) Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud:

- 1) kaitsealuste liikide elutingimuste säilitamiseks ning poollooduslike koosluste ilme ja liigikoosseisu tagamiseks vajalik tegevus;
- 2) koosluste kujundamine vastavalt kaitse-eesmärgile, kusjuures kaitseala valitsejal on õigus esitada nõudmisi tööde tegemise aja ja tehnoloogia, metsamaterjali kokku- ja väljaveo ning koosluse koosseisu ja täiuse suhtes;
- 3) olemasolevate teede ja rajatiste hooldustööd;
- 4) olemasolevate ehitiste ja rajatiste hooldamine ja rekonstruktsioon piiranguvööndites;
- 5) rohkem kui 50 osalejaga rahvaürituse korraldamine selleks ettevalmistamata ja kaitseala valitseja nõusolekul tähistamata kohas;
- 6) jalgratta, mootor- või maastikusõidukiga sõitmine käesoleva paragrahvi lõike 2 punktides 4-6 nimetamata juhtudel;
- 7) püstitada uusi ehitisi ja rajatisi, kaasa arvatud ajutisi ehitisi ja rajatisi;
- 8) püstitada uusi tehnovõrgurajatisi ning hooldada ja remontida olemasolevaid rajatisi;
- 9) muuta veekogude veetaset ja kaldajoont.

§ 6. Keelatud tegevus

(1) Kaitsealal on keelatud:

- 1) kaevandada maavara;
- 2) kujundada puhtpuistuid ja rajada energiapuistuid;
- 3) teha uuendusraiet, välja arvatud turberaie;
- 4) teostada puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt. Kaitseala valitseja võib lubada puidu kokku- ja väljavedu juhul, kui pinnas seda võimaldab;
- 5) kasutada biotsiidi, taimekaitsevahendit ja väetist.

(2) Kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud:

- 1) muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja sihtotstarvet;
- 2) rajada uusi maaparandussüsteeme;
- 3) koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoiminguid;
- 3) kehtestada detail- ja üldplaneeringut;
- 4) lubada ehitada ehitusteatise kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist;
- 5) väljastada metsamajandamiskava;

- 6) anda projekteerimistingimusi;
- 7) anda ehitusluba;
- 8) rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda veeluba, ehitusluba ega esitada ehitusteatist.

§ 7. Tegevuse kooskõlastamine

(1) Kaitseala valitseja ei kooskõlasta tegevust, mis vajab kaitse-eeskirja kohaselt tema nõusolekut, juhul kui see tegevus võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit.

(2) Kui tegevust ei ole kaitseala valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel tegevus ei kahjusta kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit, ei teki isikul, kelle huvides nimetatud tegevus on, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärasest ootust sellise tegevuse õiguspärasuse suhtes.

§ 8. Kaitse-eeskirja, kaardi ja seletuskirja avaldamine

Kaitse-eeskirja, kaitseala välispiiri ja vööndi piiri kaardiga ning seletuskirjaga saab tutvuda Kadrina vallavalitsuses.

§ 9. Vaidlustamine

Määrust on võimalik vaidlustada, esitades kaebuse halduskohtusse halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras, osas, millest tulenevad kinnisasja omanikule või valdajale õigused ja kohustused, mis puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist.

§ 10. Määruse jõustumine

Määrus jõustub kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist.

6. Uku mõhnastiku kaitseala kaitse-eeskirja eelnõu seletuskiri

Määruse eelnõu „Uku mõhnastiku kaitseala moodustamine ja kaitse-eeskiri” juurde

Kadrina valla volikogu määrusega võetakse looduskaitseseaduse alusel kohaliku kaitse alla Kadrina vallas, Uku, Viitna ja Arbavere külas asuv roheala, et kaitsta sealseid väärtuslikke pinnavorme ja maastikku, väärtuslikke looduskooslusi, väärtuslikke pärandkultuuriobjekte ja kaitsealuseid liike ning nende elupaiku, mida ala väärtuslik maastik kannab. Lisaks on kaitseala eesmärgiks säilitada ja parandada virgestusvõimalusi Kadrina vallas.

1. Sissejuhatus

Looduskaitseseaduse (LKS) § 10 lõike 7 punkti 2 kohaselt on kohaliku omavalitsuse volikogul õigus võtta kaitstav loodusobjekt kohaliku omavalitsuse tasandil kaitse alla ja kehtestada ala kaitsekord.

LKSi § 8 lõike 1 ja eelnimetatud määruse § 2 lõike 1 kohaselt on igaühel õigus esitada kaitse alla võtmise algatajale ettepanek loodusobjekti kaitse alla võtmiseks. Ettepaneku võtta Uku roheala kohaliku kaitse alla tegid 2 kodanikku 21. oktoobril 2021. aastal, esitades vastavasisulise taotluse Kadrina vallavalitsusele. Eelnõu kohaselt võetakse kohaliku kaitse alla roheala, mis paikneb Kadrina vallas, Uku, Viitna ja Arbavere külas. Kaitseala nimetatakse Uku mõhnastiku kaitsealaks.

Määruse eesmärk on sätestada tingimused, mis tagavad väärtusliku maastiku ja elustiku säilimise ning parandavad inimeste puhkevõimalusi Uku rohealal, mis paikneb Kadrina vallas. Uku roheala kuulub Kadrina valla rohevõrgustikku. Seda suure loodus-, pärandkultuuri- ja puhkeväärtusega looduslikku ala kasutavad aktiivselt nii Kadrina valla elanikud kui ka külalised. Uku roheala loodus-, pärandkultuuri- ja puhkeväärtust ohustab üha kasvav kaevandus- ja metsanduskoormus, mis tingib vajaduse reguleerida paremini piirkonna maakasutust. Uku mõhnastiku kaitseala moodustamine ei too kaasa suuri muudatusi roheala senistele külastajatele.

Volikogu määruse eelnõu ja seletuskirja on koostanud Kadrina vallavalitsus.

2. Eelnõu sisu, piirangute ja kaitse alla võtmise põhjendus

2.1 Kaitse alla võtmise eesmärkide vastavus kaitse alla võtmise eeldustele

Kaitseala kaitse-eesmärk on kaitsta väärtuslikke pinnavorme, maastikku, looduskooslusi, pärandkultuuriobjekte, looduslikke pühapaiku, kaitsealuseid liike ja nende elupaiku ning säilitada ja parandada puhkevõimalusi.

LKSi § 7 järgi on kaitseala kaitse alla võtmise eeldused ohustatus, haruldus, tüüpilisus, teaduslik, ajaloolis-kultuuriline või esteetiline väärtus või rahvusvahelisest lepingust tulenev kohustus ning linnu- ja loodusdirektiivi rakendamine. LKSi § 4 lõikes 7 on täpsustatud, et kohaliku omavalitsuse tasandil võib kaitstavaks loodusobjektiks olla maastik, väärtuslik põllumaa, väärtuslik looduskooslus, maastiku üksikelement, park, haljasala või haljastuse üksikelement,

mis ei ole kaitse alla võetud kaitstava looduse üksikobjektina ega paikne kaitsealal. Uku mõhnastiku kaitseala moodustamise eeldus on ohustatus, haruldus ja esteetiline väärtus.

Ohustatus ja haruldus.

Kindlasti tuleks siin elupaigatüüpe põhjalikumalt inventeerida, aga siin võib minu hinnangul metsaelupaikadest leida nii vanasid loodusmetsi (9010*), rohunditerikkaid kuusikuid (9050), soostuvaid ja soo-lehtmetsi (9080*), ning siirdesoo- ja rabametsi (91D0*), aga eriti suure tõenäosusega okasmetsi oosidel ja moreenkuhjatistel (9060). Kindlasti aga moodustavad kavandatava Uku kaitseala piires oosidel jt pinnavormidel kasvavad metsad koos reljeefse maastikuga terviklikud väärtuslikud looduskooslused, millel on kohaliku omavalitsuse piires unikaalne väärtus. Alal ja selle lähiümbruses paiknevad mitme I, II ja III kaitsekategooria taime- ja loomaliigi elupaigad. Kaitsealustest taime- seene ja samblikuliikidest on kavandatava Uku mõhnastiku kaitseala territooriumil ja selle vahetus ümbruses ametlikult registreeritud kokku 20 kaitsealust liiki, neist I kategooria liike kokku 2 (mõlemad jäävad piirnevatele riiklikele kaitsealadele), II kategooria liike kokku 7 (sh 2 kavandatava kaitseala piires, ülejäänud piirnevatel riiklikel kaitsealadel), III kategooria liike kokku 11 (sh 6 kavandatava kaitseala piires). Kaitsealustest loomaliikidest on kavandatava Uku mõhnastiku kaitseala territooriumil ja selle vahetus ümbruses ametlikult registreeritud kokku 25 kaitsealust liiki, neist II kategooria liike kokku 7 (sh kõik kas tervikuna või osaliselt kavandatava kaitseala piires, ülejäänud piirnevatel riiklikel kaitsealadel), III kategooria liike kokku 18 (sh 8 kavandatava kaitseala piires). Alal on vähemalt viie II kaitsekategooria nahkhiireliigi suvised elupaigad ja toitumisala ja siin pesitsevad või toituvad vähemalt 10 kaitsealust linnuliiki. Lisaks sellele on kavandatav kaitseala suurulukite põhja-lõuna ning kirde-edela suunaliste rändeteede koondumiskoht. Eriti haruldaseks teeb kaitseala piirkonna kõrge väärtuslike looduskoosluste mitmekesisus.

Esteetiline väärtus.

Uku mõhnastiku kaitseala on oluline väärtuslik maastik nii geoloogiliselt kui ka pärandkultuuriliselt ja spirituaalselt, rääkimata siinsest puhkemajanduslikust potentsiaalist. Kavandataval kaitsealal või selle vahetus ümbruses leidub vähemalt 5 riikliku kultuurimälestisena registreeritud objekti. Lisaks neile leidub alal või selle vahetus läheduses 28 säilinud või kunagist pärandkultuuri objekti. Looduslike pühapaikadena on Uku mõhnastiku kaitseala piires või lähimas ümbruses registreeritud 6 pühapaika. Kavandatavat kaitseala läbib Viitna-Tapa loodusrada.

Ala pakub nii valla elanikele kui ka külalistele arvukalt ökosüsteemiteenuseid ehk looduse hüvesid. Kaitseala kasutavad aktiivselt nii matkajad, looduslike pühapaikade külastajad kui ka loodushuvilised ja korilased. Erinevad looduskooslused ning neile iseloomulikud liigid on hästi vaadeldavad, mistõttu sobib ala hästi elurikkuse tundmaõppimiseks ja loodusõppe korraldamiseks. Alal levivad reljeefse maastiku metsad on inimestele atraktiivsed ja kõrge loodusharidusliku potentsiaaliga. On selge, et ala kannab endas kõrge kvaliteedilisi looduse hüvesid, mille kvaliteet aga piirkonna loodusvarade intensiivsel ekspluateerimisel drastiliselt langeks või kaoks need hüved tervenisti.

2.2 Loodusobjekti kaitse alla võtmise otstarbekus

Uku mõhnastiku kaitseala asub suuremas osas Kadrina valla üldplaneeringu järgi seatud rohevõrgustikus. Täpsemalt selle võrgustiku kahe tugiala (Viitna maastikukaitseala ning lähiümbrus ja Ohepalu looduskaitseala ning lähiümbrus) vahel paiknevates koridorides (3

koridori, kaks loode-kagu ja üks kirde-edela suunaline). Samas ei taga rohevõrgustiku staatus selle ala loodus- ja kultuuriväärtuste säilimist, kuna tingimused, mis on rohevõrgustikule seatud on väga ehitustegevuse kesksed ja hoiavad ära vaid uute suuremate tiheasualade tekke, aga mitte ulatuslikke lageraieid ega kaevandusi. Seetõttu ei ole planeeringuline lahendus praeguse seisuga kindlasti ala looduse hüvede kõrge kvaliteedi säilitamiseks piisav ja ala kaitse alla võtmine on arvestades leiduvaid loodus- ja kultuuriväärtusi kindlasti põhjendatud ning otstarbekas.

2.3 Kaitstava loodusobjekti tüübi valik

LKSi § 4 lõikes 1 on sätestatud kaitstavate loodusobjektide tüübid, mille hulka kuuluvad muu hulgas kaitsealad (nt looduskaitsealad, maastikukaitsealad) ja kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavad loodusobjektid. Kuigi kavandatava Uku mõhnastiku kaitseala piirkond on ilmselt liigagi vähe uuritud, ei leidu sellel praeguste teadaolevate ametlike andmete alusel piisaval määral kaitsealuste liikide leiukohti ja elupaiku, et moodustada siia riiklik kaitseala. Käesoleva ekspertiisi autori hinnangul võiks aga riik siin siiski viia läbi täiendavad uuringud ja kaaluda ka Viitna maastikukaitseala ning Ohepalu looduskaitseala vahelise oosistiku looduskompleksi liitmist ühega neist kaitsealadest. Seni, aga kuni riik ei ole sellist kaitset alale taganud, tuleb kindlasti tagada see kohaliku tasandi kaitseala moodustamisega. Seepärast on asjakohane võtta kaitstav loodusobjekt kohaliku omavalitsuse tasandil kaitse alla.

LKSi § 4 lõike 7 järgi võib kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavaks loodusobjektiks olla maastik, väärtuslik põllumaa, väärtuslik looduskooslus, maastiku üksikelement, park, haljasala või haljastuse üksikelement, mis ei ole kaitse alla võetud kaitstava looduse üksikobjektina ega paikne kaitsealal. Selleks, et eristada kaitstavate loodusobjektide tüüpe (LKS § 4 lg 1) ehk riiklikult kaitstavaid kaitsealasid (LKS § 4 lg 2) kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstavatest pindalalistest objektidest, ei kasutata Uku mõhnastiku kaitseala nimetuses termineid „looduskaitseala“ või „maastikukaitseala“.

2.4 Kaitstava loodusobjekti välispiir ja vööndi piir

Kaitseala piiritlemisel on lähtutud põhimõttest, et see hõlmab olulisemaid kaitset vajavaid loodus- ja pärandkultuuri väärtusi ning ala piirid peavad olema selgelt tuvastatavad ja üheselt mõistetavad.

Seetõttu on kasutatud selgepiirilisi ja ajas vähe muutuvaid katastripiire. Kaitseala koosseisu arvatakse osaliselt või tervikuna järgmised maaüksused.

Nr	Katastri-number	Aadress	Pindala, ha (sh kaitse-alal)	Sihtotstarve	Omandi-vorm
1	27301:002:0291	Loobu metskond 42	9,7	Maatulundusmaa	Riigiomand
2	27301:002:0345	Sirmiku	4,7 (0,2)	Elamumaa	Eraomand
3	27301:002:0344	Volli	2,8 (0,1)	Elamumaa	Eraomand
4	27301:002:2611	1 Tallinn-Narva tee	28,7 (0,9)	Transpordimaa	Riigiomand
5	27301:002:0183	Loobu metskond 138	21,2	Maatulundusmaa	Riigiomand
6	27301:002:0355	Viitna-Arbavere tee	3,5 (1,7)	Transpordimaa	Munitsipaalomand
7	27301:002:0230	Loobu metskond 71	233,5 (44,6)	Maatulundusmaa	Riigiomand
8	27301:002:1162	Matu	9,7	Maatulundusmaa	Eraomand
9	27301:002:0141	Kangro	3,0 (2,2)	Maatulundusmaa	Eraomand

Nr	Katastri-number	Aadress	Pindala, ha (sh kaitse- alal)	Sihtotstarve	Omandi- vorm
10	27301:002:0112	Metsa	1,9	Maatulundusmaa	Eraomand
11	27301:002:0107	Nurmevälja	1,9	Maatulundusmaa	Eraomand
12	27301:002:0882	Kraavi	8,2	Maatulundusmaa	Eraomand
13	27301:002:0319	Loobu metskond 356	2,2	Maatulundusmaa	Riigiomand
14	27301:002:0097	Ranna	2,3	Maatulundusmaa	Eraomand
15	27301:002:2300	Peeburahva	3,9	Maatulundusmaa	Eraomand
16	27301:002:2290	Kivistiku	2,6	Maatulundusmaa	Eraomand
17	27301:002:1140	Veski	11,5	Maatulundusmaa	Eraomand
18	27301:002:2120	Madirahva	10,3	Maatulundusmaa	Eraomand
19	27301:002:0182	Koka	7,7	Maatulundusmaa	Eraomand
20	27301:002:0189	Loobu metskond 139	40,2	Maatulundusmaa	Riigiomand
21	27301:002:0187	Loobu metskond 29	55,5	Maatulundusmaa	Riigiomand
22	27301:002:0721	Jõemäe	27,1	Maatulundusmaa	Eraomand
23	27301:002:0173	Männimetsa	2,5	Maatulundusmaa	Eraomand
24	27301:002:0175	Kullerkupu	2,0	Elamumaa	Eraomand
25	27301:002:0170	Loobu metskond 28	33,9	Maatulundusmaa	Riigiomand
26	27301:002:1270	Kangro	0,9	Elamumaa	Eraomand
27	27301:001:0590	Topi	23,7 (13,0)	Maatulundusmaa	Eraomand
28	27301:001:0740	Arbavere	19,3 (15,1)	Maatulundusmaa	Eraomand
29	27301:001:0070	Vanaveski	19,7 (8,5)	Maatulundusmaa	Eraomand
30	27301:002:0188	Loobu metskond 140	10,3	Maatulundusmaa	Riigiomand
31	27301:002:1280	Männi	0,2	Elamumaa	Eraomand
32	27301:002:0224	Kõieaasu	3,5	Maatulundusmaa	Eraomand
33	27202:001:0458	Loobu metskond 31	56,5	Maatulundusmaa	Riigiomand
34	27301:001:0035	Kõrtsi	29,5	Maatulundusmaa	Eraomand
35	27301:001:1480	24 Tapa-Loobu tee	16,0 (6,9)	Transpordimaa	Riigiomand
36	27301:001:0139	Loobu metskond 141	7,1	Maatulundusmaa	Riigiomand
37	27301:001:0138	Loobu metskond 33	149,1 (50,2)	Maatulundusmaa	Riigiomand
38	27301:001:0170	Linnumäe	6,2	Maatulundusmaa	Eraomand
39	27301:001:0600	Kopase	23,7	Maatulundusmaa	Eraomand
40	27301:002:0202	Kadaka	1,4	Maatulundusmaa	Eraomand
41	27301:002:0472	Pilliroo	1,0	Maatulundusmaa	Eraomand
42	27301:002:2170	Nõmme	14,0	Maatulundusmaa	Eraomand
43	27301:001:0610	Kelgumäe	14,6	Maatulundusmaa	Eraomand
44	27301:002:0164	Sooääre	10,4	Maatulundusmaa	Eraomand
45	27301:002:0165	Jõhvika	0,4	Elamumaa	Eraomand
46	27301:002:0742	Alfi	4,2	Maatulundusmaa	Eraomand
47	27202:001:0182	Loobu metskond 330	7,1	Maatulundusmaa	Riigiomand
48	27301:002:1090	Kristlijüri	9,9	Maatulundusmaa	Eraomand
49	27301:001:0240	Hiie	19,3	Maatulundusmaa	Eraomand
50	27302:001:0802	Silgu	6,3	Maatulundusmaa	Eraomand
51	27202:001:0071	Loobu metskond 283	12,9	Maatulundusmaa	Riigiomand
52	27301:002:2271	Suurekivi	7,2	Maatulundusmaa	Eraomand
53	27301:002:0029	Jõekäaru	12,9	Maatulundusmaa	Eraomand
54	27302:001:0129	Torbiku	8,3	Maatulundusmaa	Eraomand

Nr	Katastri-number	Aadress	Pindala, ha (sh kaitse-alal)	Sihtotstarve	Omandi-vorm
55	27301:001:0125	Loobu metskond 34	232,7	Maatulundusmaa	Riigiomand
56	27302:001:0160	Kopli	18,1	Maatulundusmaa	Eraomand
57	27302:001:0396	Sillamäe	6,5	Maatulundusmaa	Eraomand
58	27301:001:0142	Loobu metskond 102	12,3	Maatulundusmaa	Riigiomand
59	27301:001:0087	Kõverjärve	1,4	Elamumaa	Eraomand
60	27301:001:1142	Ojametsa	9,3	Maatulundusmaa	Eraomand
61	27301:001:0132	Loobu metskond 105	84,1	Maatulundusmaa	Riigiomand
62	27301:001:0143	Loobu metskond 103	27,0	Maatulundusmaa	Riigiomand
63	27202:001:0236	Loobu metskond 104	3,4	Maatulundusmaa	Riigiomand
64	27301:001:1490	17152 Vohnja-Kadrina tee	0,5	Transpordimaa	Riigiomand

Uku mõhnastiku kaitseala pindala on seega umbes 1055 ha.

Kaitseala koosneb ühest piiranguvööndist, mille piir kattub kaitseala välispiiriga. Kaitseala välispiir on märgitud määruse eelnõu lisas olevale kaardile.

Kaardi koostamisel on kasutatud Eesti põhikaarti (möötkava 1 : 10 000) ja maakatastri andmeid.

2.5 Kaitsekord

2.5.1 Kaitsekorra kavandamine

Kaitsekorra väljatöötamisel on arvestatud kaitsealal esinevaid loodus- ja pärandkultuuri väärtusi ning ala paiknemist rohevõrgustikus kahe riikliku kaitseala vahel.

Piirangute seadmisel on lähtutud põhimõttest, et Uku mõhnastiku kaitsealal saab jätkuda tavapärane ekstensiivne inimtegevus ja külastus ning on võimalik ellu viia kaitsekorralduslikke töid, rajada puhkerajatisi ja hooldada tehnovõrke. Kaitse-eeskirjas kehtestatavad piirangud on sätestatud ulatuses, mis tagavad kaitse-eesmärkide saavutamise ning on saavutatava mõjuga proportsionaalsed.

Kaitseala kaitse-eeskiri seab kitsendused omandiõigusele, mis tuleneb Eesti Vabariigi põhiseaduse (PS) §-st 32. Keskkonda mõjutava tegevuse õigusliku regulatsiooni aluseks on PSi §-st 5 tulenev loodusvarade ja loodusressursside kui rahvusliku rikkuse säästva kasutamise põhimõte. Elu- ja looduskeskkonna säästmise ja sellele tekitatud kahju hüvitamise kohustus tuleneb PSi §-st 53. PSi §-de 5, 32 ja 53 ning keskkonnaseadustiku üldosa seaduse ja looduskaitseseaduse alusel võib omandiõigust looduskaitse eesmärkidel piirata. Omandiõiguse põhiollemuse säilimiseks peavad seadusest tulenevad piirangud olema proportsionaalsed ehk piirangu eesmärgi saavutamiseks sobivad, vajalikud ja mõõdukad. Kaitse-eeskirjas piirangute seadmise eesmärk on alal leiduvate, kohalikul tasandil oluliste loodusväärtuste säilimine. Neid eesmarke saab pidada legitiimseks, kuna LKSi kohaselt on loodusobjekti kohaliku kaitse alla võtmine lubatav ohustatud, haruldase ja esteetiliselt väärtusliku looduskeskkonna ja kaitsealuste liikide kaitse eesmärgil. Abinõu on vajalik, kui eesmärki ei ole võimalik saavutada mõne muu, isikut vähem koormava abinõuga, mis on vähemalt sama efektiivne. Kaitse-eeskirja regulatsiooni eesmärgi (loodusväärtuste säilimine) täitmiseks ei ole muid vähemalt sama efektiivseid, kuid isikuid vähem koormavaid meetmeid.

Abinõu mõõdukuse üle otsustamiseks tuleb kaaluda ühelt poolt isikutele antud õigusesse sekkumise ulatust ja intensiivsust, teiselt poolt aga eesmärgi tähtsust. Valitud piirangud on ka mõõdukad. Piirangute proportsionaalsust käsitletakse lähemalt allpool.

Kaevandamis- ja metsandusettevõtluse korral on risk, et tegevust ei saa võimaldada juhul, kui see kahjustab loodust või elukeskkonda. Ettevõtlusvabadus ei anna isikule õigust nõuda rahvusliku rikkuse ega riigi vara kasutamist oma ettevõtluse huvides. Omandiõigus ja ettevõtlusvabadus ei ole piiramatud õigused. Kaitse-eeskirjaga alale seatud kaitse-eesmärk kaalub üles omandiõiguse ja ettevõtlusvabaduse riive. Seletuskirja järgnevates punktides on esitatud piirangute põhjendused.

2.5.2 Lubatud tegevused

Kaitsealal on lubatud majandustegevus, arvestades määruses sätestatud erisusi. Inimestel on lubatud kaitsealal viibida ning korjata seal marju, seeni ja muid metsa kõrvalsaadusi. Liikumispiiranguid ei ole kehtestatud, sest puuduvad sellised kaitsealused liigid, mida nende kasvukohas, elupaigas või koondumisaigas viibimine võiks kahjustada, või paiknevad selliste kaitsealuste liikide kasvukohad alal, mis pole hõlpsasti ligipääsetav ja mille kahjustamise oht on väike. Kaitsealal on telkida, lõket teha ja grillida lubatud vaid kohtades, mis on kaitseala valitseja nõusolekul selleks ette valmistatud ja tähistatud. Kontrollimatu telkimine, lõkke tegemine ja grillimine võivad ohustada kaitseväärtusi.

Kaitsealal on piiratud rohke osalejate arvuga rahvaürituste korraldamist selleks ettevalmistamata ja kaitseala valitseja nõusolekul tähistamata kohas. Kuni 50 osalejaga üritusi võib ettevalmistamata ja kaitseala valitseja nõusolekul tähistamata kohtades korraldada ilma kaitseala valitseja nõusolekuta. Kui osalejaid on üle 50, tuleb ürituse korraldamiseks taotleda kaitseala valitseja nõusolek. Piirang on vajalik eelkõige selleks, et kaitsta kaitsealuste liikide kasvukohti ja vältida maastiku liigset kahjustamist. Ürituse korraldamiseks nõusoleku andmisel saab kaitseala valitseja seada liike või maastikku säästvaid tingimusi ja piiranguid. Väiksema osalejate arvuga (kuni 50 osalejat) ürituste puhul ei nõuta kaitseala valitseja nõusolekut, et vältida halduskoormuse suurenemist ja liigset rangust võrreldes riiklikul tasandil kaitstavate alade kaitseréžiimiga. Muu hulgas on võimalik korraldada kaitsealal õuesõpet või välitreeninguid, küsimata selleks iga kord nõusolekut.

Kaitsealal on lubatud jalgratastega sõita teedel ja radadel, mootor- ja maastikusõidukiga on lubatud sõita teedel kehtivast liikluskorraldusest lähtudes ning väljaspool teid on lubatud sõita järelevalve- ja päästetöödel, kaitseala valitsemise ja kaitse korraldamisega seoses, kaitseala valitseja nõusolekul teadustegevusega seoses ning kaitse-eeskirjas lubatud tööde tegemiseks. Eelpool nimetatud juhtudel on jalgratta, mootor- ja maastikusõidukiga ning ujuvvahendiga sõitmine võimalik kaitseala valitseja nõusolekul. Kaitseala valitseja nõusolekut on vaja selleks, et oleks võimalik seada vajaduse korral ajalisi või ruumilisi piiranguid kaitsealuste liikide elupaikades ja kasvukohtades. Erandjuhud, mil mootorsõiduki ja maastikusõidukiga tohib alal väljaspool teid sõita, on sätestatud LKSi § 30 lõike 3 eeskujul ning tulenevalt LKS § 31 lõike 2 punktist 10. Metsa majandamine kaitse-eesmärkide täitmiseks on alal kaitse-eeskirja kohaselt lubatud tegevus. Seetõttu tuleb jätta võimalus alal nende tööde tegemiseks sõita.

Uute ehitiste ja rajatiste rajamine ilma kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud, kuid kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud püstitada ehitisi ning rajatisi kaitseala tarbeks või kui see ei kahjusta kaitseala väärtuslikke looduskooslusi. Ehitustegevuse keelamine on põhjendatud, siis kui see kahjustab kaitstavaid väärtuslikke looduskooslusi ja rikub kaitseala kaitseväärtusena

kirjeldatud maastikuilmet. Lisaks eeldab uue hoonestuse rajamine ka uute kommunikatsioonide rajamist (elekter, vesi, reovesi, teed jmt), mis omakorda kujundab või rikub pinnavormi ja maastikuilmet. Erandid on kehtestatud selleks, et vajaduse korral varustada ümberkaudseid elanikke vajalike teenustega ning lubada püstitada kaitseala tarbeks ehitisi (nt tähised, infotahvlid). Ala on potentsiaalne puhke- ja sportimisala, mistõttu on jäetud võimalus arendada see välja viisil, mis ei kahjusta kaitseväärtusi. Väikesemahulised arendused (matkaraja rajamine, infotahvlid, puhkekoht jmt) ei kahjusta pinnavormi ning võimaldavad inimestel looduses viibida, edendada loodusharidust jne.

Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud muuta veekogude veetaset ja kaldajoont. Kaitseala territooriumil paiknevad vaid väga väikesed veekogud, seega ei oma see punkt kaitse-eeskirjas ka just liiga suurt tähtsust. Praegu puudub huvi veekogude veetaseme ja kaldajoone muutmise vastu, kuid kaitse-eeskiri annab võimaluse sellise huvi ilmnemise korral neid tegevusi kaitseala valitseja nõusolekul teha.

2.5.3 Keelatud tegevused

Kaitsealal on keelatud maavara kaevandamine. Kaevandamistegevus ohustab kaitseala pinnavorme ja nendega seotud väärtuslikke looduskooslusi. Maavara kaevandamisega kujundatakse ümber maastikku, hävitatakse taimede (sh kaitsealuste taimeliikide) kasvukohad ning rikutakse maastikuilmet, samuti halvenevad virgestusvõimalused. Seega hävitaks kaevandamine kaitstavat väärtust ning ühtlasi võib see mõjutada piirkonna veerežiimi. Kaevandamise keelamine on kaitseväärtuste säilitamiseks hädavajalik meede, millest leebema vahendiga ei ole kaitse-eesmärke võimalik saavutada.

Kaitsealal on keelatud puhtpuistute kujundamine ja energiapuistute rajamine, sest see vaesestab looduslikku mitmekesisust ja maastikuilmet ning pole kaitstavale alale kohane. Metsa majandamine on kaitse-eeskirja kohaselt lubatud tegevus, kuid metsa majandamisel tuleb lähtuda kaitseala kaitse-eesmärgist. Kaitseala valitseja nõusolekul on lubatud kõik raieliigid, välja arvatud lageraie, mis on kaitse-eeskirja kohaselt keelatud. Lageraie kahjustab looduskeskkonda ja virgestusvõimalusi aastakümneteks, kuna selle käigus likvideeritakse metsaeraldisel suurel alal kõik puud. Kaitsealal on ennekõike soovitud kujundusraied, mida tehakse vastavalt kaitsekorralduskavale. Kujundusraied on vajalikud kaitsealuste liikide elupaikade soodsa seisundi hoidmiseks või saavutamiseks. Teatud juhtudel on lubatud ka muud raieliigid (näiteks turberaie häil- või aegjärese raiena), kui need on vajalikud väärtusliku maastikuilme tagamiseks, ühevanuselise ja -liigilise puistu järkjärguliseks kujundamiseks looduslikuma struktuuriga ja elurikkamaks püsimeetsaks ning puhkeväärtuse ja virgestusvõimaluste säilitamiseks ja parandamiseks enam kui 50-aastases perspektiivis. Kaitseala valitsejal on õigus esitada nõudeid raie liigi, tehnoloogia ja aja, puidu kokku- ja väljaveo, raielangi suuruse, raielangi puhastamise viisi ning puistu koosseisu ja täiuse kohta. Kõik nimetatud tegevused saavad toimuda kaitseala kaitsekorralduskava ja pikaajalise metsamajandamiskava alusel, mis lähtuvad kaitseala kaitse-eesmärgist. Kaitsealal on eelistatud püsimeetsanduslik metsamajandus.

Pinnase, kaitsealuste taimede kasvukohtade ja maastikuilme kaitseks on kaitsealal üldjuhul keelatud puidu kokku- ja väljavedu külmumata pinnaselt. Kaitseala valitseja võib lubada puidu kokku- ja väljavedu juhul, kui pinnas seda võimaldab (vedu on võimalik pinnast kahjustamata). Kaitsealal on keelatud biotsiidi, väetise ja taimekaitsevahendi kasutamine. Piirang on põhjendatud, kuna nende vahendite kasutamine kahjustab looduslikku tasakaalu, vähendab koosluste mitmekesisust ja liigilist mitmekesisust. Samuti soodustab nende kasutamine osa liikide domineerimist.

2.5.4 Tegevuse kooskõlastamine

Tegevused, mis on keelatud, kui selleks ei ole kaitseala valitseja nõusolekut, on määratud kindlaks LKSi § 14 lõikes 1. Kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud muuta katastriüksuse kõlvikute piire ja sihtotstarvet, koostada maakorralduskava ja teha maakorraldustoiminguid, kehtestada detail- ja üldplaneeringut, lubada ehitada ehitusteatisel kohustusega või ehitusloakohustuslikku ehitist, anda projekteerimistingimusi, anda ehitusluba, rajada uut veekogu, mille pindala on suurem kui viis ruutmeetrit, kui selleks ei ole vaja anda vee erikasutusluba, ehitusluba ega esitada ehitusteatisi.

Kaitseala valitseja nõusolekuta on kaitsealal keelatud ka uue maaparandussüsteemi rajamine. Veerežiimi muutmine, mis maaparandussüsteemi rajamisega kaasneks, on tavaliselt olulise keskkonnamõjuga tegevus, mis avaldab kooslustele ja liikidele negatiivset mõju. Sellise suurt piirkonda hõlmava tegevuse mõju ulatub ka ümbritsevatele aladele. Veerežiimi muutused muudavad kasvukohatingimusi ja seeläbi ka koosluste liigilist koosseisu ja mitmekesisust.

Kui tegevus vajab kaitse-eeskirja kohaselt kaitseala valitseja nõusolekut, kuid võib kahjustada kaitseala kaitse-eesmärkide saavutamist või kaitseala seisundit, ei kooskõlastata kaitseala valitseja seda tegevust. Kui tegevust ei ole kaitseala valitsejaga kooskõlastatud või tegevuses ei ole arvestatud kaitseala valitseja kirjalikult seatud tingimusi, mille täitmisel ei kahjusta tegevus kaitseala kaitse-eesmärgi saavutamist või kaitseala seisundit, ei teki isikul, kelle huvides on nimetatud tegevus, vastavalt haldusmenetluse seadusele õiguspärast ootust sellise tegevuse õiguspärasuse osas.

Tegevuste kooskõlastamisel saab kaitseala valitseja esitada tingimusi, millega välditakse kaitsealadel majandustegevuse kahjustavat mõju. Kaalutlusõiguse kaudu on võimalik otsida ning leida lahendusi, kus tegevus loodusväärtusi ei kahjusta, ühitades looduskaitse ja arendushuvid.

3. Määruse jõustumine

Määrus jõustub looduskaitseseaduse § 11 lõike 6 kohaselt kümnendal päeval pärast Riigi Teatajas avaldamist. Kaitse-eeskirja, kaitseala välispiiri ja vööndi piiri kaardiga ning seletuskirjaga saab tutvuda Kadrina vallavalitsuses.

4. Vaidlustamine

Määruse üldkorraldusele ehk haldusakti tunnustele vastavat osa on võimalik vaidlustada, esitades halduskohtumenetluse seadustikus sätestatud korras kaebuse halduskohtusse. Määruses on üldkorralduse regulatsioon suunatud asja (kinnistu) avalik-õigusliku seisundi muutmisele, hõlmates eelkõige asja kasutamist ja käsutamist reguleerivaid sätteid. Seega vastavad määruses üldkorralduse tunnustele sätted, millest kinnisasja omanikule või valdajale tulenevad õigused ja kohustused on konkreetse kinnisasjaga tihedalt seotud ning puudutavad kinnisasja kasutamist või käsutamist. Halduskohtumenetluse seadustiku § 46 lõike 1 kohaselt võib tühistamiskaebuse esitada 30 päeva jooksul kaebajale haldusakti teatavaks tegemisest arvates ja sama paragrahvi lõike 5 kohaselt kaebuse haldusakti õigusvastasuse kindlakstegemiseks kolme aasta jooksul haldusakti andmisest arvates.

7. Kokkuvõte

Kokkuvõtteks võib öelda, et ekspertiisi aluseks olnud kohaliku omavalitsuse tasandil kaitstava Uku loodusobjekti kaitse alla võtmiseks tehtud taotlus on igati põhjendatud ja looduskaitse-seaduse järgselt on eeldused kohaliku kaitseala loomiseks alal kindlasti olemas. Kaitseala moodustamise taotlus on koostatud asjatundlikult, korrektselt ja väärtuseid on loetletud palju. Lisaks taotluses toodule selgus käesoleva ekspertiisi käigus, et alal on loodus- ja pärandkultuuri väärtusi rohkemgi. Uku mõhnastiku piirkond on Kadrina vallas oluline rohevõrgustiku osa ja rohekoridoride ristumistee. Sellel alal on lisaks esinevatele väärtuslikele pinnavormidele, reljeefsetele looduskooslustele ja sellest tulenevatele loodushariduslikele võimalustele ka kõrge potentsiaal pärandkultuuri ning looduslike pühapaikade säilitamiseks ja tutvustamiseks. Kõik loetletud väärtused on aga ilma kaitseala loomiseta tugevalt ohustatud. Samuti on alal praegu kõrge potentsiaal erinevate kvaliteetsete looduse hüvede tarbimiseks – ennekõike just baashüved (loomadele sigimis-, varje-, rände- ja talvituspaikade pakkumine, taimedele sobivate kasvukohtade pakkumine jne), reguleerivad hüved (õhupuhastus, infiltratsioon, veeringe tasakaalus hoidmine jne) ja kultuurilised hüved (puhkamine, sport, loodusharidus, teadus, seire, harrastuslik kalapüük, omatarbeks marjade ja seente varumine jne). Kõik need hüved on aga tugevalt ohustatud ja kadumas kui ala võetakse kasutusse vaid varustavate hüvede tarbeks, sh nt maavarade kaevandamine, puidu intensiivne varumine (lageraied), ulatuslik ehitustegevus või tiheasualade rajamine, tööstusparkide või energiaparkide rajamine, puhtpuistute või uue põllumajandusmaastiku rajamine jne. Kuna selliste tegevuste tulemusena kaotab ala ka toimiva funktsiooni rohevõrgustiku elemendina, tuleb kindlasti minna edasi kohaliku kaitseala menetlusega, et kogu Viitna-Ohepalu piirkonna maastikulised, loodus- ja kultuuriväärtused saaks tervikuna kaitstud.